

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Gedragdeskundigen in strafzaken

Esch, C.M. van

Citation

Esch, C. M. van. (2012, March 21). *Gedragdeskundigen in strafzaken*. Koninklijke Van Gorcum, Assen. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20438>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20438>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20438> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Esch, Cornelia Marianne van
Title: Gedragsdeskundigen in strafzaken
Issue Date: 2012-03-21

Hoofdstuk 12

De inschakeling

12.1 Inleiding

In de inleiding van dit proefschrift zijn onderzoeksvragen gepresenteerd met betrekking tot de inschakeling van forensisch gedragsdeskundigen, het door hen verrichte onderzoek, de rapportage en het gebruik daarvan in strafzaken. In het tweede deel van deze studie zijn die vragen juridisch van aard, in het derde deel empirisch. In dit vierde deel worden de desbetreffende bevindingen met elkaar geconfronteerd, om te beginnen in dit hoofdstuk op het stuk van de inschakeling van gedragsdeskundigen.¹ In hoofdstuk 3 is het juridisch kader beschreven van enerzijds de bevoegdheden van verschillende procesdeelnemers met betrekking tot de inschakeling en anderzijds verplichtingen die zij dienaangaande hebben. In hoofdstuk 8 is beschreven hoe het op een aantal onderdelen van die inschakeling in de praktijk aan toegaat. In dit hoofdstuk wordt nagegaan in hoeverre regelgeving en praktijk bij elkaar aansluiten, uiteraard slechts voor zover kennis te dier zake voorhanden is. Dit gebeurt aan de hand van een complex van vragen; vragen van het type: In hoeverre doen procesdeelnemers bij de inschakeling van gedragsdeskundigen wat zij, al dan niet in bepaalde gevallen of omstandigheden, verplicht zijn om te doen? In hoeverre benutten zij de bevoegdheden, de juridische mogelijkheden waarover zij te dier zake beschikken? In hoeverre gaan zij die bevoegdheden te buiten? etc. In afzonderlijke (sub)paragrafen

1 Zoals in § 3.1 aangegeven bedoel ik met inschakelen het invoeren van de hulp en het betrekken van een gedragsdeskundige bij het onderzoek in ruime zin. Daartoe reken ik onder meer het nemen van het initiatief om een gedragsdeskundige in een zaak te betrekken, maar ook het doorgeleiden van de opdracht naar de deskundige door een ander dan degene die de deskundige benoemt. Met het benoemen van een deskundige bedoel ik uitsluitend het verstrekken van de opdracht aan de deskundige om onderzoek te verrichten, door degene die daartoe wettelijk bevoegd is.

worden die vragen gespecificeerd en beantwoord. Waar dat tot de mogelijkheden behoort, probeer ik de bevindingen dienaangaande te duiden in termen van enigerlei verklaring. De beschrijving van deze bevindingen gaat in voorkomende gevallen gepaard met een beschouwing over de gevonden resultaten en wordt eventueel gevolgd door aanbevelingen.

In § 12.2 ga ik in op de hiervoor gestelde vragen ten aanzien van de verschillende procesdeelnemers bij de inschakeling van een gedragsdeskundige voor onderzoek en rapportage. In § 12.3 komt op zelfde wijze de opdracht aan de deskundige aan de orde, in § 12.4 de kenmerken van de gedragsdeskundige, in § 12.5 de supervisie en tot slot in § 12.6 de rol van procesdeelnemers bij inschakeling van gedragsdeskundigen om op te treden ter terechtzitting.

Met de inwerkingtreding van de Wet deskundige in strafzaken per 1 januari 2010, zijn verschillende wijzigingen opgetreden in juridische aspecten die te maken hebben met de inschakeling van gedragsdeskundigen in strafzaken. Omdat het onderhavige onderzoek zich uitstrekt over een periode daarvoor, ga ik bij de confrontatie van regelgeving en praktijk uit van de wet- en regelgeving van voor 1 januari 2010.² In voorkomende gevallen besteed ik wel aandacht aan de nieuwe wetgeving.

12.2 De rol van procesdeelnemers bij inschakeling van gedragsdeskundigen voor onderzoek en rapportage

In hoeverre maken de verschillende procesdeelnemers gebruik van de (al dan niet conditionele) bevoegdheden die ze hebben met betrekking tot de inschakeling van een gedragsdeskundige voor onderzoek en rapportage en in hoeverre voldoen zij aan hun verplichtingen dienaangaande? In het

2 Op de periode van het empirisch onderzoek kom ik terug in hoofdstuk 16.

vervolg van deze paragraaf ga ik in op deze kwestie. Achtereenvolgens besteed ik aandacht aan de verdachte en zijn raadsman (§ 12.2.1), de officier van justitie (§ 12.2.2), de rechter-commissaris (§ 12.2.3), de rechter ter terechtzitting (§ 12.2.4), de reclassering (§ 12.2.5) en het NIFP (§ 12.2.6).

12.2.1 De verdachte en zijn raadsman

Bij gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken lijkt het niet om het even welke gedragsdeskundige iemand onderzoekt. Het Wetboek van Strafvordering biedt de verdachte tal van mogelijkheden invloed uit te oefenen op de inschakeling en benoeming van een gedragsdeskundige.³ Maar in hoeverre gebruikt een verdachte die mogelijkheden?

Het eerste dat opvalt, is dat de verdachte en zijn raadsman zich vrij weinig bemoeien met de inschakeling van gedragsdeskundigen. In ongeveer één op de vier zaken heeft de verdachte of zijn raadsman op enigerlei wijze bemoeienis met de inschakeling van een gedragsdeskundige. Dat lijkt op het eerste oog redelijk veel. Niet elke bemoeienis heeft echter evenveel om het lijf. Zo beperkt die bemoeienis zich er soms toe dat de raadsman en de verdachte zich conformeren aan het oordeel van de rechter-commissaris. In het vervolg van deze paragraaf is aandacht voor het gebruik van de bevoegdheid om zelf een gedragsdeskundige in te schakelen (§ 12.2.1.1), daarna komt het gebruik van de bevoegdheid om inschakeling van een gedragsdeskundige te verzoeken aan bod (§ 12.2.1.2) en in § 12.2.1.3 ga ik in op het gebruik van andere rechten of bevoegdheden op het vlak van inschakeling.

12.2.1.1 Het gebruik van de bevoegdheid om zelf een gedragsdeskundige in te schakelen

Een verdachte en zijn raadsman mogen zelf een gedragsdeskundige in een zaak betrekken voor onderzoek en rapportage (§ 3.2.1 en § 3.2.2). In hoeverre gebruiken zij die bevoegdheid, zo vragen wij ons af. Direct springt in het oog dat zij in de praktijk die bevoegdheid nooit benutten. Waarom doen zij dat nooit als het verschil kan uitmaken welke gedragsdeskundige iemand onderzoekt? Wanneer een verdachte zelf een gedragsdes-

kundige in een zaak betreft, hangt daar voor hem een prijskaartje aan. Veel verdachten zullen niet in staat zijn de kosten van dat onderzoek te betalen. Het is niet vanzelfsprekend dat de overheid die kosten vergoedt.⁴ Wat dat betreft lijkt de Wet deskundige in strafzaken een verbetering voor de positie van de verdachte. De mogelijkheden tot vergoeding door de overheid worden dan verruimd. Zo mag de rechter-commissaris al voor de terechtzitting bepalen dat onderzoek dat op verzoek van de verdediging wordt verricht, wordt vergoed.⁵

Naast het financiële aspect komt daarbij dat het voor een verdachte en zijn raadsman waarschijnlijk niet eenvoudig zal zijn een gedragsdeskundige te vinden, die bereid is op hun verzoek een dergelijk onderzoek te verrichten. Een andere vraag is in hoeverre de verdediging over voldoende kennis beschikt over de deskundigheid van gedragsdeskundigen om die zelf in te schakelen. Zo is de lijst van deskundigen die het NIFP hanteert, niet openbaar. Een bezwaar daarvan is dat niet inzichtelijk is voor de verdediging over welke expertise gedragsdeskundigen die onderzoek verrichten in strafzaken beschikken. Mogelijk verandert dit wanneer het deskundigenregister zover gevuld is met gedragsdeskundigen dat dit register geraadpleegd kan worden.⁶ Dat register is immers voor iedereen toegankelijk.

Voorts is niet onwaarschijnlijk dat de *gedragscode voor NIFP-psychiaters* in de hand werkt dat verdachten weinig gebruik maken van de mogelijkheid zelf een gedragsdeskundige in te schakelen. Die gedragscode bevat een bepaling welke psychiaters die werkzaam zijn binnen het NIFP, verbiedt om op verzoek van de verdediging onderzoek te verrichten in strafzaken. Weliswaar zou afgaande op een persbericht van het NIFP in 2008, een helpdesk gecreëerd worden om de advocatuur te helpen bij het vinden van deskundigen voor het doen van tegenonderzoek, in zaken die tot een TBS of andere zware maatregel zouden kunnen leiden. De openbaarheid van het deskundigenregister biedt de verdediging die een verzoek tot tegenon-

3 Voor de leesbaarheid schrijf ik in het vervolg van deze subparagraaf, evenals ik dat elders heb gedaan, geregeld verdachte als ik daarnaast ook de raadsman bedoel.

4 Wel vergoedt de overheid bijvoorbeeld de kosten “voor zover de aanwending dier kosten het belang van het onderzoek heeft gediend”. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer het onderzoek bijdraagt aan een ontslag van rechtsvervolg op grond van ontoerekenbaarheid

5 Artikel 51j lid 4, *Kamerstukken II*, 2006-2007, 31.116, nr 3, p. 14.

6 Hoewel de Wet deskundige in strafzaken al in werking getreden is per 01-01-2010, loopt de registratie van gedragsdeskundigen daarin achter.

derzoek overweegt, de mogelijkheid een geregistreerde deskundige te raadplegen.⁷ De verdediging heeft hierdoor in theorie voldoende mogelijkheden zelfstandig een gedragsdeskundige in te schakelen. De vraag is dan wel in hoeverre de hiervoor genoemde bepaling uit de gedragscode voor NIFP-psychiaters, daarvoor barrières opwerpt. Wellicht is het goed die bepaling nog eens tegen het licht te houden.

12.2.1.2 Het gebruik van de bevoegdheid om inschakeling van een gedragsdeskundige te verzoeken

Wanneer een verdachte geen gebruik maakt van zijn bevoegdheid om zelf een gedragsdeskundige in te schakelen, mag hij daar verschillende *proceduresnemers om verzoeken*. Een verdachte mag de officier van justitie vragen een gedragsdeskundige in te schakelen. De officier mocht tot 1 januari 2010 alleen gedragsdeskundigen benoemen die beëdigd waren als vast gerechtelijk deskundige.⁸ Daarnaast is de bevoegdheid van de officier beperkt tot ambulante onderzoek. De verdachte mag ook de rechter-commissaris en de rechter ter terechtzitting verzoeken een gedragsdeskundige in te schakelen. Bij de rechter-commissaris en rechter ter terechtzitting is die bevoegdheid van de verdachte niet beperkt tot ambulante onderzoek en tot degenen die beëdigd waren als vast gerechtelijk deskundige (§ 3.2.4 en § 3.2.5). Dit roept verschillende confrontatievragen op.

De eerste vraag is in hoeverre een verdachte gebruik maakt van zijn bevoegdheid inschakeling of benoeming van een gedragsdeskundige te verzoeken bij de *officier van justitie*.

Uit geen enkel dossier blijkt dat een verdachte de officier van justitie heeft verzocht een gedragsdeskundige in te schakelen of te benoemen voor onderzoek en rapportage. Het is nog maar de vraag in hoeverre die informatie in het dossier terechtkomt. Wanneer een verdachte daar schriftelijk om verzoekt zal dat hoogstwaarschijnlijk wel blijken uit het dossier. Wanneer een verdachte daar bijvoorbeeld tijdens de voorgeleiding om verzoekt, gebeurt dat wellicht niet. Van het verhoor tijdens

de voorgeleiding vinden we geen verslag in het dossier. Het is ook niet gebruikelijk dat een dergelijk verslag in het dossier zit.

Wanneer een verdachte de officier van justitie nooit zou verzoeken om benoeming van een gedragsdeskundige, zou een verklaring daarvoor kunnen zijn dat hij in dat geval minder rechten heeft dan bij benoeming door de rechter-commissaris. Erg waarschijnlijk is die verklaring niet. Zoals hierna zal blijken, maakt een verdachte nauwelijks gebruik van de rechten die hij heeft wanneer de rechter-commissaris een gedragsdeskundige benoemt. Daarom lijkt dat geen doorslaggevend argument om die benoeming niet te verzoeken aan de officier van justitie. Niet duidelijk is in hoeverre een verdachte voor 1 januari 2010 bij de officier van justitie mocht verzoeken dat het onderzoek door een bepaalde persoon werd verricht. Omdat niet blijkt dat een verdachte ooit de rechter-commissaris verzoekt het onderzoek door een bepaalde deskundige te laten verrichten, lijkt ook dat geen argument om de officier van justitie niet te verzoeken een gedragsdeskundige te benoemen.

Een andere verklaring zou kunnen zijn dat een verdachte ervan afziet de officier van justitie te verzoeken een gedragsdeskundige te benoemen, omdat de officier partij is in een strafzaak. Ook dat argument lijkt niet erg steekhoudend. Hoewel de officier procespartij is, zal hij toch ook (als het goed is) bepaalde belangen van de verdachte in het oog houden. Een ander punt daarbij is dat de officier van justitie in de praktijk niet zelf rechtstreeks gedragsdeskundige benadert. Hij doet dat altijd na advies of via bemiddeling van het NIFP. Dit betekent dat de officier niet zelf een gedragsdeskundige bij een zaak zoekt. Hij delegeert dit aan het NIFP. Hij doet dit op eenzelfde manier als de rechter-commissaris. In die zin lijkt een eventuele partijdigheid van de officier van justitie niet van invloed bij het benoemen van een gedragsdeskundige. Tenzij het NIFP anders om zou gaan met verzoeken dienaangaande van de officier van justitie dan van de rechter-commissaris. Het lijkt mij niet aannemelijk dat dit gebeurt.

Een volgende confrontatievraag is in hoeverre een verdachte de *rechter-commissaris* verzoekt een gedragsdeskundige te benoemen voor onderzoek en rapportage of voor onderzoek en rapportage in het kader van een contra-expertise.

In de praktijk blijkt een verdachte deze wettelijke bevoegdheid weinig te benutten. In minder dan 10% van de zaken waarin de rechter-commissaris een gedragsdeskundige benoemt voor onder-

7 Brief van de minister van Justitie aan de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, d.d. 7 november 2008, kenmerk 5571071/08/6.

8 Vanaf 1 januari 2010 mag hij alleen deskundigen benoemen die geregistreerd zijn in het deskundigenregister.

zoek en rapportage, gebeurt dat op verzoek van een verdachte.

Dat dit relatief weinig gebeurt, komt mogelijk omdat de rechter-commissaris of de officier van justitie in veel strafzaken zelf al ambtshalve een gedragsdeskundige benoemt. Een andere reden kan zijn dat verdachten bang zijn dat de gedragsdeskundigen een TBS adviseren, en om die reden niet verzoeken om gedragsdeskundig onderzoek.

De verdachte mag niet alleen de rechter-commissaris verzoeken een gedragsdeskundige te benoemen voor onderzoek en rapportage maar hij mag ook vragen dat hij een *bepaalde deskundige* benoemt.⁹ Dit lijkt geen onbelangrijke bevoegdheid voor een verdachte. Maar gebruikt hij die bevoegdheid wel eens?

Wat opvalt is dat een verdachte noch zijn raadsman ooit een dergelijk verzoek doet. Volgens de MvT brengt deze bevoegdheid tot uitdrukking dat een verdachte belangrijke invloed moet kunnen uitoefenen op het onderzoek, en dat gewaakt moet worden tegen eenzijdigheid van het onderzoek ten nadele van de verdachte. Zoals ook al in mijn inleiding aangegeven, lijkt het in de praktijk niet om het even welke gedragsdeskundige een verdachte onderzoekt. Dit zien we geregeld in zaken waarin een contra-expertise plaatsvindt. De uitkomsten van het nieuwe onderzoek komen lang niet altijd overeen met die van het eerdere. Dat een verdachte meestal niet op de hoogte is van verschillen tussen verschillende gedragsdeskundigen ligt voor de hand. Ik zou evenwel verwachten dat dit bij de verdediging anders zou zijn. Zij zullen vaker te maken hebben met strafzaken waarin gedragsdeskundigen onderzoek verrichten. Daardoor beschikken zij mogelijk over informatie van gedragsdeskundigen en hun (speciale) deskundigheid. Wellicht verdient deze bepaling grotere belangstelling van de verdediging.

Tot slot is daar de vraag in hoeverre een verdachte de *rechter ter terechtzitting* verzoekt een gedragsdeskundige in te schakelen voor *onderzoek en rapportage*.

De verdachte maakt niet vaak gebruik van deze mogelijkheid. Het lijkt ook niet verstandig daar mee te wachten tot de zitting. De rechter ter terechtzitting hoeft een dergelijk verzoek immers niet te honoreren. Het best kan een verdachte daar-

om zo vroeg mogelijk in de procesgang met een dergelijk verzoek komen. Daarnaast is het voor het onderzoek van de gedragsdeskundige belangrijk dat er niet teveel tijd zit tussen de tenlastegelegde feiten en het onderzoek. Des te langer het geleden is dat een strafbaar feit heeft plaatsgevonden, des te moeilijker is het volgens sommige gedragsdeskundigen om onderzoek te doen naar de psychische gesteldheid ten tijde van die tenlastegelegde feiten, en daarover uitspraken te doen. Sommige gedragsdeskundigen vinden dat zelfs onmogelijk. Bij de ene stoornis zal het moeilijker zijn om vast te stellen dat die ten tijde van de tenlastegelegde feiten aanwezig was dan bij de andere. Iemand die tijdens gedragsdeskundig onderzoek zwakbegaafd blijkt te zijn, zal dat (waarschijnlijk) ook zijn geweest ten tijde van het tenlastegelegde, dat enige weken of soms enkele maanden daarvoor heeft plaatsgevonden. Hetzelfde geldt voor persoonlijkheidsstoornissen. Bij andere stoornissen zal dat misschien minder duidelijk het geval zijn. Daarom lijkt het mij van belang dat een NIFP-psychiater zo vroeg mogelijk een verdachte onderzoekt voor de indicatiestelling van een gedragsdeskundig onderzoek, en zijn bevindingen vastlegt in een verslag. In een nog geringer aantal zaken verzoekt de raadsman de rechter ter terechtzitting om inschakeling van een gedragsdeskundige voor *contra-expertise*. Ook dit mag de raadsman volgens het Wetboek van Strafvordering nog ter terechtzitting doen. Bij een contra-expertise lijkt het eveneens niet verstandig te wachten tot de terechtzitting. Omdat gedragsdeskundige rapportages geregeld kort voor de zitting gereed zijn, zal het niet altijd mogelijk een dergelijk verzoek eerder te doen.

12.2.1.3 Het gebruik van andere rechten of bevoegdheden op het vlak van inschakeling

Voor het geval dat de rechter-commissaris een gedragsdeskundig benoemt, kent het Wetboek van Strafvordering een verdachte en zijn raadsman een aantal bevoegdheden toe die hiervoor nog niet aan de orde zijn geweest (§ 3.2.4 en § 3.2.4). Zo mag de verdachte verzoeken een deskundige aan te wijzen die bij het onderzoek aanwezig is. Maar zo vragen wij ons af, in hoeverre doet de verdachte weleens een dergelijk verzoek?

Uit de dossiers blijkt niet dat een verdachte daar ooit om verzocht heeft. Deze bepaling is vooral bedoeld om te voorkomen dat de gedragsdeskundige, die door de rechter-commissaris is inge-

⁹ Dit mag zowel wanneer gedragsdeskundig onderzoek wordt verricht in het kader van de mini-instructie als in het kader van een gerechtelijk vooronderzoek.

schakeld, iets over het hoofd ziet wat de uitkomst van het onderzoek van de verdachte negatief kan beïnvloeden. Waarom zou een verdachte daar eigenlijk nooit om verzoeken?

Een mogelijke verklaring is dat sommige gedragsdeskundigen en medewerkers van het NIFP, zo is mijn eigen ervaring uit de beroepspraktijk, ernstige bezwaren hebben tegen de aanwezigheid van een dergelijke deskundige bij het onderzoek. Er zijn zelfs gedragsdeskundigen die aangeven dat zij een verdachte niet willen onderzoeken, wanneer een door de onderzochte aangewezen gedragsdeskundige bij het onderzoek aanwezig is. Volgens hen verstoort die aanwezigheid het onderzoek. Soms zal dit misschien het geval zijn. Wel is het de vraag wie de aanwezigheid van die controlerend gedragsdeskundige storend vindt. Is dit de onderzoeker of de verdachte? Dat dit de verdachte is, ligt niet voor de hand. Hij is immers degene die in een dergelijk geval gebruik maakt van dat recht. Aan de andere kant vinden wel meer gedragsdeskundige onderzoeken plaats in aanwezigheid van een andere deskundige. Dat kan zich voordoen wanneer een gedragsdeskundige die nog in opleiding is, zijn onderzoek verricht onder supervisie. Daarom overtuigt het aangevoerde argument mij niet direct.

Wanneer een verdachte dit recht wil gebruiken, kan een monopoliepositie van het NIFP bij het inschakelen van gedragsdeskundigen zich wreken. Hiervan is bijvoorbeeld sprake wanneer het NIFP aangeeft dat geen gedragsdeskundige bereid is onderzoek te verrichten in aanwezigheid van een andere deskundige. Maar hoe wenselijk is die ontwikkeling? Naar mijn idee moet in dat geval een wettelijk recht prevaleren. Wellicht is ook een positievere benadering denkbaar. Zo zou de aanwezigheid van de tweede deskundige gezien kunnen worden als steun bij de ingewikkelde taak van de onderzoeker, in plaats van als een bedreiging.

Een ander wettelijk recht dat een verdachte heeft wanneer de rechter-commissaris een gedragsdeskundige benoemt in het kader van een gerechtelijke vooronderzoek, is dat hij een *deskundige* mag aanwijzen *die het verslag van de deskundige onderzoekt*.¹⁰ In de praktijk gebruikt de verdachte deze bevoegdheid nooit.

Dit lijkt evenwel geen onbelangrijk recht bij gedragsdeskundig onderzoek. Bij menig rapport

zijn vragen te stellen. Vooral wanneer het gaat over de onderbouwing van conclusies en adviezen. Niet zelden leiden bepaalde uitkomsten bij gedragsdeskundig onderzoek tot verschillende conclusies en adviezen (zie hoofdstuk 10). Wanneer een verdachte dit recht zou gebruiken, zou dat weleens een positieve invloed kunnen hebben op de aandacht die gedragsdeskundigen besteden aan de onderbouwing van hun verslag.

Tot slot mag de verdachte wanneer de rechter-commissaris een gedragsdeskundige benoemt, verzoeken om een *onderzoek van een nieuwe deskundige*.¹¹ Zelden verzoekt een verdachte of zijn raadsman om een andere gedragsdeskundige onderzoek te laten verrichten.

Het is verrassend dat een verdachte deze mogelijkheid zo weinig benut. Niet zelden vallen bij nieuw onderzoek de uitkomsten anders uit. Zeker wanneer de onderzoeksbevindingen een verdachte niet welgevallig zijn, zou een nieuw onderzoek daarin verandering kunnen brengen. Een mogelijke verklaring voor het feit dat de verdachte en zijn raadsman zelden verzoeken om nieuw onderzoek bij de rechter-commissaris, is dat daar meestal niet veel tijd voor beschikbaar is. Niet zelden is het rapport pas kort voor de zitting gereed. Overigens kan de verdachte dan ook de rechter ter terechtzitting nog verzoeken een gedragsdeskundige in te schakelen (§ 12.2.4).

12.2.2 De officier van justitie

Wat valt er bij de confrontatie van regelgeving en praktijk te zeggen over het gebruik van bevoegdheden en het voldoen aan verplichtingen door de officier van justitie, bij het inschakelen en benoemen van gedragsdeskundigen voor onderzoek en rapportage? In de meeste zaken waarin gedragsdeskundig onderzoek plaatsvindt, is de officier van justitie daar op enigerlei wijze bij betrokken. Dat kan op verschillende manieren gebeuren. Het kan gaan om gebruik van de bevoegdheid om zelf een gedragsdeskundige te benoemen (§ 12.2.2.1). Ook het gebruik van de bevoegdheid om inschakeling van een gedragsdeskundige te verzoeken kan aan

¹⁰ Wanneer dat gebeurde via de mini-instructie mocht een verdachte dat niet. Na 1 januari 2010 is dat onderscheid verdwenen.

¹¹ Dit mocht zowel wanneer gedragsdeskundig onderzoek werd verricht in het kader van de mini-instructie als in het kader van een gerechtelijk vooronderzoek. Vanaf 1 januari 2010 heeft verdachte een expliciet in Strafvordering toegekend recht om aanvullend onderzoek door dezelfde deskundige te verzoeken.

de orde zijn (§ 12.2.2.2). Tot slot kan het ook andere rechten of bevoegdheden op het vlak van de inschakeling betreffen (§ 12.2.2.3).

12.2.2.1 Het gebruik van de bevoegdheid om zelf een gedragsdeskundige te benoemen

De officier van justitie mag *ambtshalve* gedragsdeskundigen benoemen voor onderzoek en rapportage (§ 3.2.3). Het gaat hierbij om een conditionele bevoegdheid. Daarmee bedoel ik dat hij tot 1 januari 2010 alleen gedragsdeskundigen mocht benoemen die beëdigd waren als vast gerechtelijk deskundige. Per 1 januari 2010 is die eis komen te vervallen. Vanaf die datum mag de officier van justitie alleen gedragsdeskundigen benoemen die geregistreerd zijn in het NRGD. Er moet dus aan een bepaalde voorwaarde zijn voldaan voordat de officier van justitie een gedragsdeskundige mag benoemen. De officier mag alleen gedragsdeskundigen benoemen voor ambulante onderzoek en niet voor klinische observatie. In hoeverre gebruikt de officier van justitie die bevoegdheid?

In bijna de helft van de zaken waarin de officier van justitie betrokken is bij de inschakeling van gedragsdeskundigen voor onderzoek en rapportage, benoemt hij die ambtshalve. Wat evenwel opvalt is dat de officier van justitie zich daarbij niet beperkte tot gedragsdeskundigen die beëdigd waren als vast gerechtelijk deskundige. Daarmee ging de officier van justitie zijn wettelijke bevoegdheid te buiten. Overigens leken procesdeelnemers daar in de praktijk niet zwaar aan te tillen. Dit gold voor de rechter ter terechtzitting maar ook voor de verdachte en zijn raadsman. Uit geen enkel dossier blijkt dat zij hier een punt van maakten. In ongeveer één op de vier onderzoeken waarin dat verricht werd in opdracht van de officier van justitie, bleek niet in hoeverre de gedragsdeskundige was beëdigd. Er zijn geen aanwijzingen dat in veel zaken waarin dat niet duidelijk was, beëdiging wel had plaatsgevonden.

Wanneer de officier van justitie een gedragsdeskundige wilde inschakelen die niet beëdigd was als vast gerechtelijk deskundige, moest hij die inschakeling vorderen bij de rechter-commissaris. Algemeen wordt aangenomen dat het beëdiggen van deskundigen door een rechter moet gebeuren.

Vanuit mijn beroepspraktijk is mij bekend dat in ieder geval in één arrondissement de officier van justitie zelf gedragsdeskundigen beëdigde. Ik vraag mij af wat in dat geval de betekenis was van de be-

perking van artikel 151 Sv. Wanneer de officier zelf gedragsdeskundigen beëdigde, had het geen zin die bevoegdheid te beperken tot vast gerechtelijk deskundigen. Hoewel de Raad van State niet uitsluit dat de officier van justitie bij wijze van hoge uitzondering een gedragsdeskundige beëdigt, lijkt mij dat bij gedragsdeskundig onderzoek niet snel aan de orde.

De hiervoor beschreven gang van zaken lijkt mij bedenkelijk. De beëdiging als vast gerechtelijk deskundige zou volgens de MvT bij artikel 151 Sv een zekere garantie bieden voor de deskundigheid en betrouwbaarheid van de deskundige. Ook in de Wet deskundige in strafzaken is er uitdrukkelijk voor gekozen de bevoegdheid van de officier van justitie te beperken tot gedragsdeskundigen, die zijn ingeschreven in het register.¹² Ik vraag mij om meerdere redenen af, in hoeverre het niet de voorkeur verdient het benoemen van gedragsdeskundigen uitsluitend over te laten aan de rechter-commissaris en zo nodig aan de zittingsrechter. Ik kom hier in de volgende subparagraaf op terug.

12.2.2.2 Het gebruik van de bevoegdheid om inschakeling van een gedragsdeskundige te verzoeken

Het Wetboek van Strafvordering geeft de officier van justitie de bevoegdheid de rechter-commissaris en de rechter ter terechtzitting te verzoeken een gedragsdeskundige in te schakelen voor onderzoek en rapportage (§ 3.2.3). De officier moest dat tot 1 januari 2010 vorderen bij de rechter-commissaris, wanneer hij een gedragsdeskundige wilde benoemen die niet beëdigd was als vast gerechtelijk deskundige, of wanneer de verdachte klinisch geobserveerd moet worden.¹³ In hoeverre voldoet de officier van justitie aan die verplichting resp. maakt hij gebruik van zijn bevoegdheid te dier zake?

In de praktijk wordt door de officier van justitie geregeld inschakeling van een gedragsdeskundige voor onderzoek en rapportage gevorderd bij de rechter-commissaris.¹⁴ Dit betekent dat de rechter-commissaris daarvoor een gerechtelijk vooronderzoek opent, voor zover dat laatste nog niet is gebeurd. Vanaf 1 januari 2010 mag de officier van

¹² Artikel 150 Sv.

¹³ Zoals eerder aangegeven is de eis van beëdiging per 01-01-2010 vervallen en is in plaats daarvan de registratie in het NRGD gekomen.

¹⁴ In hoeverre de officier van justitie zo'n vordering doet, verschilt per arrondissement.

justitie dat ook vorderen buiten een gerechtelijk vooronderzoek.¹⁵ In de meeste zaken waarin de officier van justitie inschakeling vorderde bij de rechter-commissaris, benoemde de rechter-commissaris een gedragsdeskundige die wél beëdigd was als vast gerechtelijk deskundige. Die deskundigen had de officier van justitie zelf ook mogen benoemen. Het zou niet de bedoeling zijn dat de officier zelf een gedragsdeskundige benoemde wanneer al een gerechtelijk vooronderzoek was geopend. Daarom had ik verwacht dat de officier van justitie alleen benoeming van een gedragsdeskundige vorderde wanneer het ging om iemand die niet als vast gerechtelijk deskundige was beëdigd, en wanneer al een gerechtelijk vooronderzoek was geopend. In de praktijk bleek de officier geregeld juist de opening van een gerechtelijk vooronderzoek te vorderen in verband met gedragsdeskundig onderzoek. Het is niet aannemelijk dat die vordering verband hield met het feit dat de officier van justitie een gedragsdeskundige wilde benoemen, die niet beëdigd was als vast gerechtelijk deskundige. Op het moment dat de officier van justitie inschakeling van een gedragsdeskundige vorderde bij de rechter-commissaris, had hij nog niet iemand op het oog die hij daarvoor wilde benoemen. Op dat moment moest de indicatiestelling voor gedragsdeskundig onderzoek nog plaatsvinden door het NIFP, althans voor zover het NIFP daarbij betrokken was. Ook moest dan vaak de onderzoeksmodaliteit nog worden bepaald. De keuze voor de persoon van de gedragsdeskundige onttrekt zich in veel gevallen aan het gezichtsveld van de officier van justitie. In de praktijk blijkt dat het NIFP altijd adviseert of bepaalt welke gedragsdeskundige benoemd gaat worden. Dat gebeurt pas later tijdens de procesgang.

De voordelen van inschakeling van een gedragsdeskundige door de officier van justitie zouden vooral praktisch van aard zijn. Deze werkwijze zou efficiënt zijn en tijdwinst opleveren. De vraag rijst evenwel in hoeverre deze voordelen opwegen tegen die van inschakeling door de rechter-commissaris. Zo heeft een verdachte bij benoeming door de rechter-commissaris in het kader van een gerechtelijk vooronderzoek, en vanaf 1 januari 2010 ook daarbuiten, een aantal rechten dat hij mist wanneer de officier van justitie de deskundige benoemt. Weliswaar maakt hij daar niet veel gebruik van, maar wanneer hij daar behoefte aan heeft, bestaat die mogelijkheid wel. Een ander voordeel tot 1 januari 2010 was dat de rechter-commissaris anders dan de officier van justitie,

bevoegd was gedragsdeskundigen te benoemen die niet beëdigd waren als vast gerechtelijk deskundige. Thans geldt dat voor gedragsdeskundigen die geregistreerd zijn in het NRGD. Daarmee werd niet alleen voorkomen dat deskundigen die niet beëdigd waren, onderzoek verrichtten en daarover een verslag uitbrachten. Het voorkwam ook dat officieren van justitie zelf overgingen tot het beëdiggen van deskundigen die zij benoemden, en daarmee hun bevoegdheid te buiten gingen. Benoeming van deskundigen door de officier van justitie zou volgens sommigen ook contra-expertises in de hand werken omdat er een ontwikkeling gaande zou zijn, waarbij officieren van justitie zich de laatste jaren meer als *crime fighter* opstellen en nauwelijks nog als magistraat. Om die reden zou minder genoeg worden genomen met de rapportages van deskundigen die door de officier van justitie worden benoemd.¹⁶

Wellicht verdient het aanbeveling om te bezien in hoeverre het gewenst is dat benoeming van gedragsdeskundigen in het strafrecht primair door de rechter-commissaris dient te geschieden.

Een volgende punt waarop ik regelgeving en praktijk wil toetsen is in hoeverre de officier van justitie *ter terechtzitting* inschakeling van een gedragsdeskundige vordert. De officier van justitie mag *ter terechtzitting* nog verzoeken om inschakeling van een gedragsdeskundige. Dat de officier van justitie deze wettelijke bevoegdheid gebruikt, gebeurt in ongeveer 10% van de zaken waarin hij betrokken is bij de inschakeling van een gedragsdeskundige.

Het is niet wenselijk dat dit vaak gebeurt. Meestal betekent dat een vertraging van de procesgang. Vooral wanneer een verdachte preventief gehecht is, is dit ongewenst. Niet altijd zal voorkomen kunnen worden dat de officier van justitie nog *ter terechtzitting* gebruik maakt van deze bevoegdheid. Soms zullen op de zitting voor het eerst zaken naar voren komen, waaruit blijkt dat gedragsdeskundig onderzoek noodzakelijk of gewenst is. In dat geval is het goed dat de officier deze bevoegdheid heeft.

12.2.2.3 Het gebruik van andere rechten of bevoegdheden op het vlak van inschakeling

De officier van justitie kan ook betrokken raken bij de inschakeling van een gedragsdeskundige omdat de *rechter ter terechtzitting* daarvoor hem de stuk-

¹⁵ Artikel 176 Sv.

¹⁶ Van Koppen & Reijntjes 2008, p. 211-212.

ken in handen stelt (§ 3.2.5). De zittingsrechter mocht tot 1 januari 2010 zelf gedragsdeskundigen benoemen. Niet duidelijk is in hoeverre hij die bevoegdheid na die datum heeft. Wanneer hij de stukken in handen stelt van de officier van justitie om een gedragsdeskundige in te schakelen, moet die aan dat verzoek voldoen. Maar als de zittingsrechter zelf gedragsdeskundigen mocht (en misschien mag) benoemen, komt het dan voor dat hij daarvoor de stukken in handen stelt van de officier van justitie?

In minder dan 10% van de zaken waarin de officier van justitie bemoeienis heeft met de inschakeling van een gedragsdeskundige, gebeurt dat omdat de rechter hem daarvoor de stukken in handen stelt. Dit komt waarschijnlijk voort uit praktische overwegingen.¹⁷ Zo heeft de officier van justitie vaak contacten met het netwerk dat zich bezighoudt met gedragsdeskundig onderzoek. Daarnaast beschikt hij over de benodigde administratieve ondersteuning om die inschakeling vlot te laten verlopen. De zittingsrechter heeft wat dat betreft meestal minder mogelijkheden.

Kan de officier van justitie zo vraagt de lezer zich mogelijk af, nog *andervoortige bemoeienis* hebben met de inschakeling van gedragsdeskundigen voor onderzoek en rapportage dan die hiervoor aan de orde is geweest?

In ongeveer één op de vijf zaken heeft de officier van justitie *andervoortige bemoeienis* met de inschakeling van een gedragsdeskundige voor onderzoek en rapportage (§ 8.2.2). In vergelijking tot die cijfers bij andere procesdeelnemers is dat aantal relatief hoog. Dit komt omdat de officier van justitie in een aantal zaken niet zelf een gedragsdeskundige benoemt, en ook niet die benoeming vordert bij de rechter-commissaris in het kader van een gerechtelijk vooronderzoek. We treffen in één van de arrondissementen geregeld op de vordering tot inbewaringstelling de formulering aan, dat de officier van justitie de rechter-commissaris “in overweging geeft toepassing te geven aan het bepaalde in artikel 36e van het Wetboek van Strafvordering, en wel ten aanzien van het verzoeken om een psychiatrische en/of psychologische rapportage omtrent de in aanhef van deze vordering genoemde persoon”. Dit betekent dus dat de officier van justitie de rechter-commissaris *adviseert* om een gedragsdeskundige te benoemen via de *mini-instructie*.

17 Dit gebeurt alleen in de arrondissementen waar de officier van justitie gedragsdeskundigen benoemt voor onderzoek en rapportage. In sommige arrondissementen gebeurt dat alleen door de rechter-commissaris.

Vanaf 1 januari 2010 mag de officier van justitie in het kader van de mini-instructie zelf benoeming van een gedragsdeskundige vorderen bij de rechter-commissaris.

De benoeming van een gedragsdeskundige via de mini-instructie kent een aantal voordelen. Zo heeft de rechter-commissaris een ruimere bevoegdheid om gedragsdeskundigen te benoemen dan de officier van justitie. Hij was namelijk tot 1 januari 2010 niet beperkt tot gedragsdeskundigen die beëdigd waren als vast gerechtelijk deskundige en na 1 januari 2010 heeft hij ruimere bevoegdheid dan enkel het benoemen van degenen die geregistreerd zijn in het NRGD. Bovendien hoefde de rechter-commissaris wanneer hij deze route volgde geen “groot” gerechtelijk vooronderzoek te openen. Andere voordelen die genoemd worden bij benoeming van een gedragsdeskundige door de officier van justitie, zoals tijdwinst en efficiency zijn eveneens met deze werkwijze gediend. De vordering tot inbewaringstelling vindt immers al in een vroeg stadium van de procesgang plaats. Daarmee is de rechter-commissaris al vroeg in beeld. Ook al maakt de verdachte geen gebruik van een aantal rechten dat hij heeft bij benoeming van een gedragsdeskundige via de mini-instructie, heeft hij die wel op het moment dat hij daar gebruik van wenst te maken.¹⁸

Wat valt er te zeggen over het gebruik dat de officier van justitie maakt van de diensten van het NIFP? Er bestaat geen wettelijke verplichting voor de officier van justitie om het NIFP advies te vragen voordat hij een gedragsdeskundige benoemt. Hij mag dat wel. Er bestaat ook geen bepaling die hem dat verbiedt. De officier van justitie mocht tot 1 januari 2010 zonder enige tussenkomst van het NIFP een gedragsdeskundige, die beëdigd was als vast gerechtelijk deskundige, benoemen voor onderzoek en rapportage. Vanaf 1 januari 2010 geldt dit voor geregistreerde deskundigen.

We zien in ongeveer twee op de drie zaken dat de officier van justitie het NIFP verzoekt om advies en/of bemiddeling bij het inschakelen van een gedragsdeskundige. Op het eerste oog lijkt het NIFP bij inschakeling van gedragsdeskundigen door de officier van justitie minder vaak een rol te spelen,

18 Zoals eerder aangegeven mag de rechter-commissaris na inwerkingtreding van Wet deskundige in strafzaken, ook buiten een gerechtelijk vooronderzoek op vordering van de officier van justitie gedragsdeskundigen benoemen. Op die benoeming zijn alle bepalingen van toepassing die gelden bij een deskundigenonderzoek tijdens het gerechtelijk vooronderzoek.

dan wanneer dat gebeurt door de rechter-commissaris. In de praktijk is dat niet het geval. De officier van justitie vordert namelijk geregeld inschakeling van een gedragsdeskundige bij de rechter-commissaris. De rechter-commissaris benadert vervolgens het NIFP. Dit betekent dat in de zaken waarin het initiatief tot het inschakelen van een gedragsdeskundige afkomstig is van de officier van justitie, de rechter-commissaris het NIFP raadpleegt. Zo zien we in het arrondissement waar de officier van justitie de rechter-commissaris in overweging geeft een gedragsdeskundige in te schakelen via de mini-instructie, dat de rechter-commissaris het NIFP verzoekt te bemiddelen bij het inschakelen van een gedragsdeskundige.

Waarom zal een officier van justitie het NIFP verzoeken om te adviseren of te bemiddelen nu hij daartoe niet verplicht is? Wanneer de officier van justitie bij het inschakelen van een gedragsdeskundige gebruik maakt van de diensten van het NIFP, heeft dat een aantal voordelen. Zeker wanneer een NIFP-psychiater de verdachte onderzoekt, voordat het NIFP adviseert of bemiddelt bij het inschakelen van een gedragsdeskundige. In dat geval ligt al in een vroeg stadium van de procesgang informatie vast over de psychische gesteldheid van een verdachte. Deze manier van werken bewerkstelligt dat vanuit gedragsdeskundig oogpunt de meest geeignende onderzoeksmodaliteit wordt gekozen, en dat de meest geschikte gedragsdeskundige in de desbetreffende zaak wordt betrokken.

12.2.3 De rechter-commissaris

Hoe verhoudt de gang van zaken in de praktijk zich ten opzichte van de regelgeving op het punt van het gebruik van bevoegdheden en voldoen aan verplichtingen door de rechter-commissaris bij de inschakeling van gedragsdeskundigen? Anders dan bij de procesdeelnemers die hiervoor aan de orde zijn geweest, bestaat er geen wettelijke bepaling die de rechter-commissaris de bevoegdheid toekent één van de procesdeelnemers te verzoeken een gedragsdeskundige in te schakelen voor onderzoek en rapportage. Daarom beperk ik mij in deze paragraaf tot het gebruik van de bevoegdheid om zelf een gedragsdeskundige te benoemen (§ 12.2.3.1) en het gebruik van andere rechten of bevoegdheden op het vlak van inschakeling (§ 12.2.3.2).

12.2.3.1 Het gebruik van de bevoegdheid om zelf een gedragsdeskundige te benoemen

De rechter-commissaris mag zowel in het kader van een gerechtelijk vooronderzoek als via de mini-instructie *ambtshalve* een gedragsdeskundige benoemen voor onderzoek en rapportage.¹⁹ In hoeverre gebruikt de rechter-commissaris die bevoegdheid eigenlijk?

In bijna de helft van de zaken waarin de rechter-commissaris betrokken is bij de inschakeling van een gedragsdeskundige, benoemt hij die ambtshalve. Vrijwel altijd heeft dat te maken met *onderzoek en rapportage*. Het betreft zowel ambulans als klinisch onderzoek.²⁰

Dat de rechter-commissaris gedragsdeskundigen benoemt voor onderzoek en rapportage heeft voordelen. Zo was de bevoegdheid van de rechter-commissaris tot 1 januari 2010 niet beperkt tot vast gerechtelijk deskundigen. Vanaf die datum mag de rechter-commissaris onder bepaalde voorwaarden ook deskundigen benoemen die niet geregistreerd zijn in het NRGD. Een ander (theoretisch) voordeel is dat de verdachte meer rechten heeft wanneer de rechter-commissaris een gedragsdeskundige benoemt, dan wanneer de officier van justitie dat doet. Omdat de verdachte daar vrijwel geen gebruik van maakt, speelt dit argument niet of nauwelijks een rol.

Een ander voordeel wanneer de rechter-commissaris een gedragsdeskundige benoemt, is dat daar niet al te veel functionarissen bij betrokken zijn. Naar mijn idee dient selectief te worden omgegaan met het inschakelen van gedragsdeskundigen. Wanneer daar te veel (verschillende) functionarissen bij betrokken zijn, zou daar wel eens minder terughoudend mee omgegaan kunnen worden. Mogelijk vindt dan vaker onderzoek plaats dan strikt noodzakelijk is. Dat betekent niet alleen een onnodige inbreuk op de privacy van een

19 De bemoeienis die de rechter-commissaris heeft met de inschakeling van een gedragsdeskundige verschilt per arrondissement. In sommige arrondissementen heeft de rechter-commissaris daar zelden bemoeienis mee, terwijl hij dat elders altijd heeft.

20 Dat de rechter-commissaris ambtshalve een gedragsdeskundige benoemt wisselt per arrondissement. In sommige arrondissementen benoemt de rechter-commissaris een gedragsdeskundige meestal via een gerechtelijk vooronderzoek, terwijl dat in een ander arrondissement meestal gebeurt via de mini-instructie. Dit lijkt te maken te hebben met plaatselijke gewoonten.

verdachte. Ook de rechtsgang is daar niet bij gebaat. Geregeld komt het immers voor dat in een zaak waarin de verdachte gedragsdeskundig wordt onderzocht, een aanhouding van de zitting plaatsvindt omdat het rapport niet tijdig gereed is.

Wellicht verdient het aanbeveling om te onderzoeken in hoeverre primair de rechter-commissaris degene zou moeten zijn die zich, voordat een zaak op de zitting komt, zou moeten bezighouden met het inschakelen van gedragsdeskundigen voor onderzoek en rapportage.

12.2.3.2 Het gebruik van andere rechten of bevoegdheden op het vlak van inschakeling

Wanneer de rechter-commissaris betrokken is bij gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken, gaat het meestal om het benoemen van een gedragsdeskundige. Wanneer hij dat niet ambtshalve doet, mag hij dat doen op vordering van de officier van justitie of op verzoek van de verdachte. Hij moet dat doen wanneer de zittingsrechter de zaak daarvoor naar hem verwijst. Soms betreft de bemoeienis iets anders dan het benoemen van een deskundige voor onderzoek en rapportage. Dit brengt mij bij de volgende confrontatievragen.

Het eerste punt waarop ik regelgeving en praktijk wil toetsen, is in hoeverre de rechter-commissaris gedragsdeskundigen benoemt op vordering van de officier van justitie, op verzoek van de verdachte of op bevel van de rechter ter terechtzitting.

In ongeveer één op de drie zaken waarin de rechter-commissaris bemoeienis heeft met het inschakelen van een gedragsdeskundige, benoemt hij die op vordering van de officier van justitie.²¹ In geen enkele zaak blijkt dat de rechter-commissaris een dergelijk verzoek van de officier niet honoreert. Het zou mij overigens verbazen wanneer dat wel het geval zou zijn. Een enkele keer benoemt de rechter-commissaris een gedragsdeskundige op verzoek van de verdachte. Wat opvalt is dat de rechter-commissaris niet alle verzoeken van de verdachte honoreert. Dat geldt zowel voor een verzoek om onderzoek en rapportage als een verzoek om contra-expertise. De zaken waarin een

verdachte een dergelijk verzoek doet, zijn evenwel te gering om algemene uitspraken over te doen.

In bijna één op de vijf zaken waarin de rechter-commissaris bemoeienis heeft met het inschakelen van een gedragsdeskundige gebeurt dat na verwijzing door de rechter ter terechtzitting. Meestal gaat het om het benoemen van een gedragsdeskundige voor onderzoek en rapportage. Bij enkele zaken gaat het om het benoemen van een gedragsdeskundige voor onderzoek en rapportage in het kader van een contra-expertise. Wanneer de rechter ter terechtzitting de zaak verwijst naar de rechter-commissaris, en die benoemt vervolgens een gedragsdeskundige, dan heeft de verdachte alle rechten die neergelegd zijn in artikel 227-236 Sv. Wanneer de rechter ter terechtzitting zelf gedragsdeskundigen benoemt, zijn die artikelen niet van toepassing (zie § 3.2.5). Dit laatste lijkt niet erg bezwaarlijk. De verdachte maakt immers van de meeste van die rechten geen gebruik. Wel is een belangrijk voordeel van een verwijzing dat de rechter-commissaris over meer praktische mogelijkheden beschikt dan de zittingsrechter om de inschakeling van een gedragsdeskundige vlot te laten verlopen. Overigens is onduidelijk in hoeverre de zittingsrechter vanaf 1 januari 2010 zelf gedragsdeskundigen mag benoemen voor ambulante gedragsdeskundig onderzoek.

In enkele zaken verwijst de zittingsrechter een zaak naar de rechter-commissaris om een gedragsdeskundige voor iets anders in te schakelen dan voor onderzoek en rapportage. Te denken valt aan nader onderzoek naar de praktische uitvoerbaarheid van het gegeven advies. Hoewel bij een aantal onderzoeken gevraagd wordt in hoeverre het eventueel advies praktisch haalbaar is, vinden sommige rechters het bedenkelijk wanneer bijvoorbeeld al een intake bij een behandelinstelling heeft plaatsgevonden. Zij vinden dat de gedragsdeskundige daarmee vooruitloopt op hun beslissing. Aan de andere kant betekent het niet beschikbaar zijn van die informatie in sommige gevallen dat de zaak aangehouden moet worden om die informatie alsnog te vergaren. Niet bekend is in hoeverre het niet beschikbaar zijn van die informatie leidt tot het niet volgen van het advies van de gedragsdeskundige.

Een volgende vraag is in hoeverre de gang van zaken in de praktijk overeenkomt met regelgeving, wat betreft het gebruik door de rechter-commissaris van de diensten van het NIFP bij het inschakelen van gedragsdeskundigen. Aan de bemoeienis van het NIFP met het inschakelen van gedragsdes-

21 Wel zijn er grote verschillen tussen arrondissementen in de mate waarin dat gebeurt. In sommige arrondissementen komt dat nooit voor, terwijl dat in een ander arrondissement in meer dan de helft van de zaken gebeurt.

kundigen voor onderzoek en rapportage ligt geen wettelijke bepaling ten grondslag. In sommige arrondissementen heeft het NIFP een convenant afgesloten met de rechter-commissaris. Daarin zijn afspraken neergelegd over wat men over en weer van elkaar mag verwachten als het gaat om gedragsdeskundig onderzoek.

In verreweg de meeste zaken waarin de rechter-commissaris bemoeienis heeft met de inschakeling van een gedragsdeskundige verzoekt hij het NIFP om advies, om te bemiddelen of om beide. De rechter-commissaris maakt vaker gebruik van de diensten van het NIFP dan de officier van justitie. Zoals we hiervoor hebben gezien, betekent dat niet dat in minder zaken waarin de officier van justitie bemoeienis heeft met de inschakeling van een gedragsdeskundige, het NIFP daar aan te pas komt. In een aantal zaken waarin zowel de officier van justitie als de rechter-commissaris daarbij betrokken zijn, lopen de contacten met het NIFP via de rechter-commissaris. Wanneer de officier van justitie bijvoorbeeld inschakeling van een gedragsdeskundige vordert bij de rechter-commissaris, dan verlopen meestal alle activiteiten die daarmee te maken hebben via de rechter-commissaris.

De manier waarop en de mate waarin de rechter-commissaris een beroep doet op het NIFP, wisselt per arrondissement.²² Mogelijk komt dit omdat er geen (wettelijke) regeling bestaat waarin de werkwijze van het NIFP is vastgelegd. Plaatselijke gebruiken spelen in dit opzicht waarschijnlijk een rol. Meestal verzoekt de rechter-commissaris advies over de onderzoeksmodaliteit. In sommige arrondissementen gebeurt dat (vrijwel) niet. In een ander arrondissement verzoekt de rechter-commissaris daarnaast advies over de gedragsdeskundige die het onderzoek het best kan verrichten. Soms stopt de bemoeienis van het NIFP nadat dit advies is verstrekt. De rechter-commissaris schakelt dan zelf de desbetreffende gedragsdeskundige in. In andere arrondissementen gaat de bemoeienis van het NIFP verder, en bemiddelt het NIFP ook bij de inschakeling van gedragsdeskundigen.

Hetgeen ik hiervoor heb betoogd voor wat betreft de wenselijkheid dat de officier van justitie gebruik maakt van de expertise van het NIFP bij het inschakelen van gedragsdeskundigen, geldt naar mijn idee ook voor de rechter-commissaris. De bemoeienis van het NIFP met het inschakelen van gedragsdeskundigen heeft naar mijn idee al-

leen meerwaarde wanneer een NIFP-psychiater de verdachte onderzoekt, vóórdat het NIFP adviseert of bemiddelt.

12.2.4 De rechter ter terechtzitting

Thans is de vraag aan de orde in hoeverre de rechter ter terechtzitting gebruik maakt van de (al dan niet conditionele) rechten en bevoegdheden die hij heeft met betrekking tot de inschakeling van gedragsdeskundigen. Aan de orde komen het gebruik van de bevoegdheid om zelf een gedragsdeskundige in te schakelen (§ 12.2.4.1), het gebruik van de bevoegdheid een gedragsdeskundige in te schakelen op verzoek of op vordering (§ 12.2.4.2), en het gebruik van andere rechten of bevoegdheden op het vlak van inschakeling (§ 12.2.4.3).

12.2.4.1 Het gebruik van de bevoegdheid om zelf een gedragsdeskundige in te schakelen

In § 3.2.5 is uit de doeken gedaan dat de rechter ter terechtzitting in ieder geval tot 1 januari 2010 bevoegd was zelf gedragsdeskundigen in te schakelen en te benoemen voor onderzoek en rapportage. Hij mag de zaak daarvoor ook verwijzen naar de rechter-commissaris of de stukken in handen stellen van de officier van justitie. Wat valt er nu te zeggen over het gebruik van die bevoegdheden?

In ruim één op de vijf zaken waarin de rechter ter terechtzitting een gedragsdeskundige *inschakelt* is het initiatief daartoe van hem zelf afkomstig. Een reden voor de zittingsrechter om een gedragsdeskundige in te schakelen is bijvoorbeeld dat het onderzoek niet volledig is geweest. Dat de rechter ter terechtzitting zelf het initiatief neemt een gedragsdeskundige in te schakelen voor *contra-expertise*, is zeldzaam. Argumenten om daartoe over te gaan zijn bijvoorbeeld de ernst van het tenlastegelegde, de eis van de officier van justitie, de rapportages van de deskundigen en de toenemende agressie van de verdachte bij de tenlastegelegde feiten. Een enkele keer schakelt de rechter ter terechtzitting gedragsdeskundigen in om hen *nadere vragen te stellen* over een uitgebracht rapport. Ook het bekend worden van nieuwe feiten, naast de feiten waarvoor de verdachte was onderzocht, vormt soms een reden voor de zittingsrechter om een gedragsdeskundige in te schakelen. Hetzelfde geldt voor het uitwerken van een plan voor behandeling/begeleiding van de verdachte.

²² Hierbij dient opgemerkt te worden dat de informatie die hierover verkregen wordt uit het dossier niet altijd even betrouwbaar is (zie § 8.2.3.4).

De zittingsrechter *benoemt* in de onderzochte zaken nooit zelf gedragsdeskundigen voor onderzoek en rapportage. Hij verwijst de zaak daarvoor naar de rechter-commissaris of stelt de stukken daarvoor in handen van de officier van justitie. In bijna de helft van deze zaken gaat het om verwijzing voor onderzoek en rapportage. Verwijzing naar de rechter-commissaris voor contra-expertise, gebeurt in ongeveer één op de drie zaken waarin sprake is van verwijzing. In de overige zaken verwijst de rechter ter terechtzitting naar de rechter-commissaris voor iets anders dan hiervoor vermeld. Het gaat dan bijvoorbeeld om het voorleggen van aanvullende vragen aan de gedragsdeskundigen naar aanleiding van het door hen uitgebrachte rapport, resp. voor het verrichten van aanvullend onderzoek.

Een enkele keer stelt de zittingsrechter de stukken in handen van de officier van justitie om aanvullende vragen voor te leggen aan gedragsdeskundigen naar aanleiding van hun onderzoeksverslag. Ook stelt de rechter ter terechtzitting de stukken weleens in handen van de officier van justitie om de reclasering een begeleidingsplan op te laten stellen voor een TBS met voorwaarden.

12.2.4.2 Het gebruik van de bevoegdheid een gedragsdeskundige in te schakelen op verzoek of vordering

Wanneer de rechter ter terechtzitting niet zelf het initiatief neemt om een gedragsdeskundige in te schakelen mag hij dat ook doen op verzoek van de verdachte of op vordering van de officier van justitie (§ 3.2.1 en § 3.2.3).²³ Hij is niet verplicht dat verzoek of die vordering te honoreren. In hoeverre maakt de zittingsrechter nu eigenlijk gebruik van deze bevoegdheden?

In ruim één op de drie zaken waarin de zittingsrechter bemoeienis heeft met de inschakeling van een gedragsdeskundige, gebeurt dat op verzoek van de *verdachte*. Meestal gaat het om onderzoek en rapportage. In enkele zaken betreft het een contra-expertise.²⁴ Een verzoek om contra-

expertise treffen we zelden aan. Volgens sommige gedragsdeskundigen worden bij gedragsdeskundig onderzoek weinig contra-expertises verricht, omdat de rechter de inhoud van de rapportages en de onderbouwing van de daarin vermelde conclusies zelden ter discussie stelt. Gedragsdeskundigen zelf zouden volgens sommigen van mening zijn dat het verrichten van een contra-expertise tegen de *etiquette* van de rapportagecultuur is.²⁵

Dat de zittingsrechter een gedragsdeskundige inschakelt op *vordering* van de *officier van justitie* komt niet vaak voor. Zoals eerder aangegeven is het ook niet wenselijk dat dit pas op de zitting gebeurt. Niet altijd zal dat te voorkomen zijn, zeker wanneer het gaat om een contra-expertise.²⁶

Op zich lijkt het mij een goede zaak dat de verdachte en de officier van justitie nog ter zitting mogen verzoeken om inschakeling van een gedragsdeskundige. Anderzijds vind ik het alleszins redelijk dat de rechter die verzoeken niet hoeft te honoreren. De verdachte heeft al tal van mogelijkheden gehad om eerder de rechter-commissaris of officier van justitie om die inschakeling te verzoeken. De officier van justitie heeft eveneens voor de terechtzitting al heel wat kansen gehad om een gedragsdeskundige in een zaak te betrekken.

12.2.4.3 Het gebruik van andere rechten of bevoegdheden op het vlak van inschakeling

In de subparagrafen hiervoor hebben we kunnen zien dat de rechter-commissaris of de officier van justitie voor het inschakelen van een gedragsdeskundige veelal hulp inroept van deskundigen van het NIFP. Zij zijn daartoe bevoegd maar er bestaat geen wettelijke of andersoortige verplichting om dat te doen. Hetzelfde geldt voor de rechter ter terechtzitting. Dit roept de vraag op wat de gang van zaken in de praktijk ons leert over het gebruik van die bevoegdheid door de zittingsrechter.

soms moeilijk na te gaan waarom de rechter dat verzoek afwijst. Soms blijkt dat wel. Een reden om een verzoek om contra-expertise af te wijzen is bijvoorbeeld dat de raadsman volgens de rechter zijn bezwaren "niet aannemelijk heeft gemaakt". Een reden om het verzoek van de raadsman te honoreren is in de praktijk bijvoorbeeld dat de reclasering het verzoek van de raadsman steunt.

25 De Ruiter & Hildebrand 2002, p. 691.

26 Ook een verzoek van de officier van justitie om contra-expertise honoreert de rechter niet altijd. Waarom dat niet gebeurt is niet altijd te achterhalen in het dossier.

23 Wanneer ik in deze paragraaf de verdachte noem, bedoel ik daarmee ook de raadsman.

24 Niet altijd honoreert de rechter ter terechtzitting verzoeken van verdachte om een gedragsdeskundige in te schakelen. Uit het dossier wordt niet altijd duidelijk waarom de rechter ter terechtzitting het verzoek van verdachte of zijn raadsman niet honoreert. Wanneer bijvoorbeeld het proces-verbaal van de zitting niet is uitgewerkt, is

In geen enkele zaak verzoekt de rechter ter terechtzitting zelf het NIFP om te adviseren of te bemiddelen. Dat hij dat wel zou doen ligt niet voor de hand nu hij alle zaken verwijst naar de rechter-commissaris of de stukken in handen stelt van de officier van justitie om een gedragsdeskundige in te schakelen. Soms zien we dat de rechter-commissaris of de officier van justitie het NIFP ook bij een verwijzing vraagt te adviseren over de indicatiestelling voor gedragsdeskundig onderzoek. Wanneer het NIFP adviseert dat gedragsdeskundig onderzoek niet aangewezen is, moet de rechter-commissaris of de officier van justitie de opdracht van de rechter ter terechtzitting toch uitvoeren. In die zin is het vragen van advies aan het NIFP overbodig. Het kan evenwel zinvol zijn dat ook bij een verwijzing het NIFP adviseert over de inschakeling van een gedragsdeskundige. Bij verwijzing mag het onderzoek uitgebreid worden. Wanneer de zittingsrechter vraagt om monodisciplinair gedragsdeskundig onderzoek, mag dus ook multidisciplinair onderzoek worden verricht. In die zin kan advies van het NIFP nuttig zijn. Op die manier kan men soms vertraging voorkomen, omdat bij onderzoek blijkt dat alsnog inschakeling van een tweede gedragsdeskundige noodzakelijk is.

12.2.5 De reclassering

Een belangrijke taak van de reclassering is het geven van voorlichting over een verdachte (§ 3.2.7). Vaak gaat die voorlichting gepaard met adviezen voor het verdere traject dat doorlopen zou moeten worden. Een onderdeel daarvan kan zijn dat de reclassering adviseert dat een gedragsdeskundige wordt ingeschakeld voor onderzoek en rapportage. De vraag die op ons afkomt is: in hoeverre gebruikt de reclassering die bevoegdheid?

In ruim één op de vijf zaken heeft de reclassering op enigerlei wijze bemoeienis met de inschakeling van een gedragsdeskundige.²⁷ Meestal gaat het daarbij om een advies aan de *officier van justitie* om een gedragsdeskundige in te schakelen

voor *onderzoek en rapportage*. Het komt ook voor dat de reclassering adviseert een gedragsdeskundige in te schakelen voor onderzoek en rapportage in het kader van een *contra-expertise* of voor *iets anders*. Een enkele keer adviseert de reclassering de officier van justitie het NIFP in te schakelen. Veel minder vaak brengt de reclassering dit soort adviezen uit aan de rechter-commissaris.²⁸ Enkele keren zien we dat de reclassering de rechter ter terechtzitting adviseert een gedragsdeskundige in te schakelen. Die adviezen betreffen zowel onderzoek en rapportage als onderzoek en rapportage in het kader van een *contra-expertise*. Soms adviseert de reclassering dat ook voorafgaande aan de zitting aan de officier van justitie. In ongeveer de helft van de zaken waarin de reclassering bemoeienis heeft met de inschakeling van een gedragsdeskundige, gaat het om *andersoortige bemoeienis* dan die hiervoor genoemd is. Het betreft dan bijvoorbeeld het steunen van een verzoek van de verdediging voor het doen van psychologisch onderzoek, of het adviseren van de raadkamer over inschakeling van een gedragsdeskundige.

De reclassering spreekt vaak al in een vroeg stadium van de procesgang met een verdachte. Ik had daarom verwacht dat de reclassering vaker de officier of rechter-commissaris zou verzoeken het NIFP in te schakelen. Niet uit te sluiten valt dat dit vaker gebeurt, maar dat die informatie niet in het dossier terecht komt, bijvoorbeeld omdat het advies telefonisch werd besproken.

Het lijkt mij een goede zaak dat de reclassering alert is op indicaties voor gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken. Niet dat zij te pas en te onpas dergelijk onderzoek moeten adviseren. Een *onderbouwd* advies van de reclassering in een vroeg stadium van de rechtsgang kan evenwel een waardevolle aanvulling betekenen bij het inschakelen van gedragsdeskundigen. De reclassering dient, uitzonderingen daargelaten, niet pas met een dergelijk advies te komen in het voorlichtingsrapport. Dat levert vaak een ongewenste vertraging op van de procesgang.

27 Mogelijk ligt dat getal hoger maar is die informatie niet terug te vinden in het dossier. Al in een zeer vroeg stadium van de procesgang bezoekt de reclassering een verdachte in het kader van de vroeghulp. Overigens wordt niet iedere verdachte in de vroeghulp bezocht. Uit overleg van mij met de reclassering blijkt dat daarna geregeld telefonisch overleg plaatsvindt met de officier van justitie. In de dossiers was daarover geen informatie te vinden.

28 Dat de reclassering bemoeienis heeft met de inschakeling van een gedragsdeskundige verschilt per soort delict. In de meeste zaken waarin de reclassering bemoeienis heeft met de inschakeling van een gedragsdeskundige, betreft het vermogensmisdriven. Daarna volgen zedenmisdriven, gevolgd door misdrijven tegen het leven gericht. Bij de "overige misdrijven" heeft de reclassering het minst vaak bemoeienis met de inschakeling van een gedragsdeskundige.

12.2.6 Het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie

Zoals eerder aangegeven ligt aan de bemoeienis van het NIFP bij het inschakelen van gedragsdeskundigen voor onderzoek en rapportage geen wettelijke basis ten grondslag ligt (§ 3.2.6). Wel is die taak terug te vinden in allerlei beleidsplannen en in een informatiebrochure waarin de producten en diensten van het NIFP vermeld staan.²⁹ Zo staan in een informatiebrochure van het NIFP als werkzaamheden genoemd het adviseren en bemiddelen bij gedragsdeskundig onderzoek. Met adviseren heb ik in deze studie alleen het oog op het doen van aanbevelingen. Bij bemiddeling denk ik vooral aan het vervullen van taken door het NIFP voor de opdrachtgever van gedragsdeskundig onderzoek, zoals het doorgeleiden van de opdracht en de processtukken naar de gedragsdeskundige. In het vervolg van deze subparagraaf breng ik beide onderwerpen voor het voetlicht. In § 12.2.6.1 besteed ik aandacht aan de advisering en in § 12.2.6.2 aan de bemiddeling.

12.2.6.1 Advisering

Wat voor informatie levert toetsing van regelgeving aan de praktijk op, als het gaat om advisering van het NIFP aan de officier van justitie of de rechter-commissaris, over de inschakeling van een gedragsdeskundige voor onderzoek en rapportage?

De rechter-commissaris en officier van justitie zijn bij ambulante onderzoek niet verplicht advies bij het NIFP in te winnen (§ 3.2.6). Bij klinisch onderzoek moet er wel een advies zijn van een deskundige, maar dit hoeft niet per se een NIFP-psychiater te zijn. Het Wetboek van Strafvordering geeft enkel aan dat het bevel tot klinische observatie alleen mag worden gegeven, nadat onder meer het oordeel van een of meer deskundigen is ingewonnen. Wie die deskundige is, laat de wet in het midden. Het NIFP ziet bij de inschakeling van een gedragsdeskundige een taak voor zichzelf weggelegd. Die bestaat onder meer uit het adviseren over de vraag in hoeverre er een indicatie bestaat voor gedragsdeskundig onderzoek en het geven van advies over de meest aangewezen onderzoeksmodaliteit. Daarnaast ondersteunt het NIFP de rechter-commissaris of officier van justitie bij het zoeken van een geschikte rapporteur bij de voor-

gelegde zaak. Het NIFP mag zowel gevraagd als ongevraagd advies uitbrengen.

In ruim drie op de vier zaken waarin een NIFP-psychiater advies uitbrengt aan de rechter-commissaris of officier van justitie, betreft dat de *indicatiestelling* voor gedragsdeskundig onderzoek (§ 8.2.6.1). Dit betekent dat het NIFP adviseert in hoeverre gedragsdeskundig onderzoek aangewezen is. In de meeste zaken waarin een NIFP-psychiater adviseert over de indicatiestelling voor gedragsdeskundig onderzoek geeft hij ook aan welke *onderzoeksmodaliteit* hij het meest gewenst acht. Dit vloeit logisch voort uit de vraag in hoeverre gedragsdeskundig onderzoek aangewezen is. In ongeveer twee op de vijf zaken waarin een NIFP-psychiater advies uitbrengt, adviseert hij de rechter-commissaris of de officier van justitie welke gedragsdeskundige het onderzoek het best kan verrichten.³⁰ Wat opvalt is dat het NIFP geen enkele keer adviseert in hoeverre onderzoek en rapportage in het kader van een contra-expertise aangewezen is. Vaak wordt die beslissing op de zitting genomen. Een mogelijke verklaring voor het feit dat het NIFP in dit soort zaken niet om advies wordt gevraagd, is dat wanneer de rechter ter terechtzitting beslist dat een verdachte opnieuw moet worden onderzocht, dat zonder meer moet gebeuren. Dat is ook zo wanneer een NIFP-psychiater anders zou adviseren.

In bijna de helft van de zaken waarin een NIFP-psychiater adviseert over de indicatiestelling voor gedragsdeskundig onderzoek, geeft hij tevens advies over andere onderwerpen. Meestal betreft dat detentiegeschiktheid. Niet altijd wordt om een dergelijk advies gevraagd, maar een NIFP-psychiater mag ook ongevraagd advies uitbrengen. Het komt eveneens voor dat een NIFP-psychiater een advies geeft over onderwerpen zoals recidiverisico, schor-

30 Het NIFP is evenwel in meer zaken bij de selectie van gedragsdeskundigen betrokken dan in de hiervoor genoemde zaken, waarin het NIFP adviseert over de te benoemen deskundige. Soms komt die betrokkenheid bij de keuze voor de meest geschikte gedragsdeskundige aan de orde, wanneer het NIFP bemiddelt bij de inschakeling van een gedragsdeskundige. In sommige van die zaken heeft het NIFP ook geadviseerd wat in de desbetreffende zaak de meest gewenste onderzoeksmodaliteit is. In andere zaken bepaalt de rechter-commissaris zelf welke onderzoeksmodaliteit hij het meest aangewezen acht. Wel vraagt de rechter-commissaris in het arrondissement waar men deze werkwijze hanteert, het NIFP welke deskundigen dat onderzoek kunnen verrichten.

29 Informatiebrochure van het NIFP juni 2007, p.5.

sing van de voorlopige hechtenis, inschakeling van de reclasering, overplaatsing naar een kliniek.

Zoals uit het voorgaande blijkt, raadpleegt de rechter-commissaris of officier van justitie in de meeste zaken waarin hij één of meer gedragsdeskundigen benoemt, een NIFP-psychiater voor de indicatiestelling. Ik had verwacht dat dit altijd zou gebeuren. De NIFP-psychiater is immers degene van wie verwacht mag worden, dat hij bij een eerste onderzoek kan beoordelen in hoeverre vermoedelijk sprake is van een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens. Althans, voor zover hij de verdachte voorafgaand aan die advisering onderzoekt. Bij het onderhavige onderzoek is niet duidelijk geworden in hoeverre NIFP-psychiaters adviseren dat er geen indicatie bestaat voor gedragsdeskundig onderzoek. Wanneer geen sprake lijkt te zijn van een gebrekkige ontwikkeling dan wel ziekelijke stoornis van de geestvermogens, heeft verder gedragsdeskundig onderzoek meestal niet veel zin. Het zal dan weinig toevoegen. De NIFP-psychiater is ook degene die afhankelijk van het antwoord op de vraag naar de indicatiestelling, kan aangeven welke onderzoeksmodaliteit in de desbetreffende zaak het meest aangewezen is. Op die manier kan niet alleen onnodig onderzoek voorkomen worden, maar kan ook in een vroeg stadium de meest aangewezen expertise worden ingezet.

Dat de NIFP-psychiater zich niet beperkt tot het verstrekken van informatie over de indicatiestelling voor gedragsdeskundig onderzoek maar ook over andere aspecten adviseert, zoals detentiegeschiktheid lijkt mij een belangrijke toegevoegde waarde. Dergelijke informatie kan voor verschillende procesdeelnemers van belang zijn bij het nemen van allerlei beslissingen. Te denken valt aan het al dan niet schorsen van de voorlopige hechtenis. Wanneer dat soort kwesties aan de orde is, kan de NIFP-psychiater ook adviseren in hoeverre dat onder bepaalde voorwaarden dient te gebeuren en wat die eventuele voorwaarden zouden moeten zijn. Naar mijn idee verdient het daarom ook de voorkeur dat het NIFP altijd in een vroeg stadium betrokken wordt bij het inschakelen van gedragsdeskundigen voor onderzoek en rapportage.

De gedragscode voor NIFP-psychiaters bevat een bepaling welke NIFP-psychiaters verplicht een verdachte voorafgaand aan de indicatiestelling voor onderzoek en rapportage te onderzoeken (§ 3.2.6). Ook uit verschillende jaarplannen van het NIFP komt naar voren dat zulke adviezen bij voorkeur tot stand komen ná *onderzoek* van de ver-

dachte door een NIFP-psychiater. Advisering op grond van de gerechtelijke stukken wordt vanuit het NIFP aangeduid als “niet de meest gewenste manier van werken”. Het advies moet per brief worden uitgebracht. Wanneer we het voorgaande spiegelen aan de gang van zaken in de praktijk, welk beeld levert dat dan op?

Meestal adviseert een NIFP-psychiater de rechter-commissaris of officier van justitie schriftelijk over het inschakelen van een gedragsdeskundige, nadat hij de verdachte heeft onderzocht. In ongeveer één op de drie zaken waarin een NIFP-psychiater schriftelijk advies uitbrengt, baseert hij dat enkel op *bestudering* van het *strafdossier*. Tussen de arrondissementen bestaan dienaangaande verschillen. Geregeld geeft de NIFP-psychiater aan naast of in plaats van het eigen onderzoek andere bronnen te hebben geraadpleegd.

Hoe belangrijk is het eigenlijk dat een NIFP-psychiater een verdachte onderzoekt voordat hij daarover adviseert? Afgezien van het feit dat advisering zonder onderzoek van de verdachte strijdig is met een gedragscode van het NIFP, deel ik het standpunt van het NIFP dat het afzien van onderzoek van de verdachte voorafgaand aan het uitbrengen van een advies, niet de meest gewenste manier van werken is. Met deze werkwijze kan belangrijke informatie worden gemist die bij onderzoek van de verdachte wel verkregen kan worden. Zo zijn de processtukken niet geschreven door gedragsdeskundigen, maar door mensen die belast zijn met de opsporing van een strafbaar feit. Opsporingsambtenaren zullen zich doorgaans op andere aspecten richten dan gedragsdeskundigen. Daarmee wil ik gezinszins betogen dat het proces-verbaal van politie geen relevante informatie kan bevatten voor dat onderzoek. Advisering louter op grond van de processtukken betekent naar mijn idee evenwel een verarming van de rol die het NIFP kan vervullen. Sommige informatie kan nu eenmaal alleen verkregen worden na onderzoek van een verdachte.

Ook om de juiste deskundige bij een zaak te selecteren lijkt me voorafgaand onderzoek door een NIFP-psychiater noodzakelijk. Zo zullen sommige gedragsdeskundigen meer gespecialiseerd zijn op het gebied van bepaalde stoornissen dan anderen. Het komt mij voor dat wanneer een behandeladvies in het verschiet ligt, een gedragsdeskundige daar toch enige ervaring mee moeten hebben om die te kunnen adviseren. Naar mijn idee geldt dat niet in het minst wanneer het een klinische behandeling betreft. Mijns inziens dient dit soort aspecten eveneens een rol te spelen bij het zoeken naar

een geschikte deskundige voor het desbetreffende onderzoek.

Daarbij komt dat nadat een gedragsdeskundige is benoemd voor onderzoek en rapportage, het vaak enige tijd duurt voordat een contact tussen de onderzoeker en de onderzochte tot stand komt. Het kan dan voordelen hebben dat al informatie van een NIFP-psychiater uit een vroeg stadium van de procesgang vastligt en beschikbaar is. Deze informatie gaat bij andere manieren van indicatiestelling verloren, zoals wanneer dat alleen op grond van de processtukken gebeurt. Daarnaast kan de NIFP-psychiater die een advies uitbrengt, aandachtspunten noemen voor het onderzoek van de onderzoeker Pro Justitia. Voor de raadkamer kan het handvatten bieden bij eventuele vragen rond verlenging van de voorlopige hechtenis. Dergelijk onderzoek kan ook belangrijke informatie bieden voor de bejegening van een verdachte tijdens de voorlopige hechtenis. In sommige gevallen kan de raadsman aan het verslag argumenten ontleen voor de verdediging. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer hij daarmee een schorsing van de voorlopige hechtenis kan onderbouwen. Ook voor de officier van justitie kan die informatie van belang zijn, bijvoorbeeld om te responderen op verweren van de verdediging.

Overigens kan men zich bij een indicatiestelling louter op grond van de processtukken afvragen, wat de meerwaarde daarvan is wanneer dit gebeurt door het NIFP. De rechter-commissaris of officier van justitie beschikken ook over die stukken. Bovendien spreken zij de verdachte wel zelf. In die zin beschikken zij vaak over meer informatie dan gedragsdeskundigen die de indicatiestelling enkel verrichten op grond van processtukken.

Gelet op het voorgaande, wil ik ervoor pleiten om aan de indicatiestelling voor gedragsdeskundig onderzoek altijd een onderzoek door een NIFP-psychiater vooraf te laten gaan. Verschillende procesdeelnemers beschikken op die manier in een vroeg stadium van de procesgang over informatie die zij kunnen benutten bij het nemen van allerlei beslissingen. Ook gedragsdeskundigen die belast zijn met het onderzoek Pro Justitia hebben dan informatie over de psychische gesteldheid van de verdachte, kort na het tenlastegelegde. Daarnaast zou naar mijn idee ook aandacht besteed moeten worden aan de vraag welke processtukken de NIFP-psychiater naast het onderzoek zou moeten raadplegen, alvorens hij zijn advies uitbrengt.

12.2.6.2 Bemiddeling

Aan het begin van deze subparagraaf werd aangegeven, dat het NIFP vaak bemiddelt bij het inschakelen van gedragsdeskundigen voor onderzoek en rapportage. Aan deze taak ligt geen wettelijke basis of andere regelgeving ten grondslag. Dat roept verschillende confrontatievragen op.

Zo is daar om te beginnen de kwestie in hoeverre het NIFP bemiddelt bij het inschakelen van gedragsdeskundigen voor onderzoek en rapportage. In verreweg de meeste arrondissementen bemiddelt het NIFP daarbij (§ 8.2.6.2). Wel bestaan er verschillen wat betreft de aspecten waarop de bemiddeling betrekking heeft en de manieren waarop dat in de praktijk gebeurt. De taak die het NIFP vervult bij het inschakelen van gedragsdeskundigen lijkt per arrondissement vaak historisch bepaald.

Zo bepaalt het NIFP in één op de drie zaken waarin zij bemiddelt welke *onderzoeksmodaliteit* aangewezen is. In sommige arrondissementen is dat een onderdeel van de bemiddelende taak van het NIFP. Het NIFP brengt daar niet eerst advies over uit, maar heeft daar geheel de vrije hand in. De hele inschakeling van de gedragsdeskundige vindt in het desbetreffende arrondissement buiten het gezichtsveld van de officier van justitie dan wel rechter-commissaris plaats. Dit heeft als voordeel dat het NIFP heel slagvaardig te werk kan gaan.

In andere arrondissementen is het bepalen van de onderzoeksmodaliteit *geen* onderdeel van bemiddeling. Daar vraagt de rechter-commissaris of officier van justitie het NIFP daarover eerst advies. Pas nadat het NIFP daarover heeft geadviseerd, krijgt het NIFP het verzoek om te bemiddelen bij het inschakelen van een gedragsdeskundige. Hier is meer tijd mee gemoeid dan met de hiervoor beschreven gang van zaken. Wel heeft de rechter-commissaris of officier van justitie er dan meer zicht op wie als gedragsdeskundige benoemd wordt. De vraag is in hoeverre dit (mogelijke) voordeel opweegt tegen het nadeel dat met deze werkwijze meer tijd is gemoeid.

Een derde aanpak die we tegenkomen is dat de rechter-commissaris geen advies vraagt aan het NIFP over de indicatie voor gedragsdeskundig onderzoek en de meest aangewezen onderzoeksmodaliteit. Beide bepaalt hij zelf. Op grond van de processtukken beoordeelt het NIFP vervolgens welke deskundige het onderzoek het best kan verrichten en meldt dat aan de rechter-commissaris. Het NIFP bemiddelt daarna bij het inschakelen van

de deskundige die de rechter-commissaris heeft benoemd.

In hoeverre het NIFP dan wel de opdrachtgever het best de opdracht en benodigde processtukken kan sturen naar de benoemde deskundige, lijkt mij vooral iets dat moet afhangen van de tijd die daarmee gemoeid is.³¹ Gezien de relatief beperkte tijd die vaak beschikbaar is voor het onderzoek, dient naar mijn idee gekozen te worden voor de meest efficiënte methode.

Een tweede confrontatievraag bij zaken waarin het NIFP bemiddelt bij de inschakeling van gedragsdeskundigen, is in hoeverre daar op enig moment onderzoek van de verdachte door een NIFP-psychiater aan voorafgaat.

In één op de drie zaken verschaft het dossier geen gegevens over de informatie die het NIFP raadpleegt alvorens te bemiddelen bij het inschakelen van een gedragsdeskundige. In iets minder dan de helft van de zaken waarin het NIFP bemiddelt, blijkt dat een NIFP-psychiater de verdachte voorafgaand daaraan onderzoekt en advies uitbrengt aan de rechter-commissaris of officier van justitie.

Ook andere bronnen die de NIFP-psychiater raadpleegt alvorens te bemiddelen bij het inschakelen van gedragsdeskundigen verschillen. Dit geldt niet alleen per arrondissement maar ook per zaak. Niet duidelijk is in hoeverre dit van invloed is op de uiteindelijke indicatiestelling en selectie van de deskundige die het onderzoek gaat verrichten.

Waarom zo vragen wij ons af, gaat aan bemiddeling door het NIFP niet altijd onderzoek van de verdachte vooraf? Een mogelijke verklaring daarvoor kan zijn dat het NIFP voor die taak niet altijd beschikt over voldoende psychiaters. Een andere verklaring kan zijn dat die werkwijze in bepaalde arrondissementen niet gebruikelijk is en dat daarvoor geldt "onbekend maakt onbemind".

Op dit punt geldt naar mijn idee hetzelfde als wat ik heb aangegeven bij de advisering. Naar mijn idee verdient het de voorkeur dat bemiddeling door het NIFP bij het inschakelen van een

gedragsdeskundige en het selecteren van de juiste gedragsdeskundige, in ieder geval gebeurt op basis van onderzoek van de verdachte door een NIFP-psychiater. Ook hier verdient de vraag nadere aandacht, welke andere bronnen de NIFP-psychiater minimaal daarnaast zou moeten raadplegen alvorens hij bemiddelt bij de inschakeling van een gedragsdeskundige.

12.3 De opdracht aan de deskundige

De benoeming van de deskundige moet vergezeld gaan van de te vervullen opdracht en de termijn waarbinnen de deskundige zijn verslag moet uitbrengen (§ 3.3). Om met het laatste aspect te beginnen. In hoeverre stelt de opdrachtgever een termijn waarbinnen het onderzoek moet zijn voltooid?

Wat opvalt is dat in meer dan de helft van de zaken de opdrachtgever geen termijn heeft gesteld of dat uit het dossier niet blijkt dat hij dat heeft gedaan (§ 8.3). Waarom dat niet gebeurt, is mij niet duidelijk. Toch lijkt het mij noodzakelijk dat opdrachtgevers aangeven wanneer het onderzoek moet zijn voltooid. De verdachte heeft recht op behandeling van zijn strafzaak binnen een redelijke termijn. Wanneer de opdrachtgever achterwege laat aan te geven wanneer het rapport gereed moet zijn, is het risico groot dat een rapport op zich laat wachten. De deskundige is dan immers niet gebonden aan een datum. Veel zaken waarin gedragsdeskundig onderzoek plaatsvindt, moeten worden aangehouden omdat het rapport niet tijdig beschikbaar is. Dit heeft niet alleen tot gevolg dat een verdachte vaak langer in preventieve hechtenis verblijft. Ook gaat dit gepaard met verlies van kostbare zittingstijd. En *last but not least*, zouden aanhoudingen geregeld leiden tot andere strafdoeningen dan wanneer een rapport tijdig gereed is, zo blijkt uit onderzoek.³² Dit lijkt mij buitengewoon onwenselijk.

Een belangrijke aanbeveling lijkt me dan ook dat de opdrachtgever altijd een datum vermeldt waarbinnen de opdracht moet zijn voltooid.

31 De fase van de procesgang, waarin de rechter-commissaris of officier van justitie het NIFP verzoekt te bemiddelen, verschilt. Niet alle dossiers verschaffen informatie over het moment waarop de rechter-commissaris of officier het NIFP verzoekt te bemiddelen. In het merendeel van de zaken is dat wel het geval. Sporadisch wordt om bemiddeling verzocht tijdens de inverzekeringstelling. Het verdient de voorkeur dat dit aan het begin van de procesgang gebeurt.

32 Evaluatie testfase indicatiestelling forensische zorg, p. 38. Dit onderzoek is uitgevoerd in de periode van oktober 2008 tot medio mei 2009. Uit dit rapport blijkt onder meer dat rechters vertellen hun toevlucht te zoeken in begeleiding door de reclassering met ambulante behandeling of géén forensische zorg. Weer een andere rechter vertelt een zwaardere maatregel te hebben opgelegd.

Hiervoor werd al aangegeven dat de opdracht aan de deskundige vergezeld moet gaan van een vraagstelling. De opdrachtgever mag daarover met de deskundige overleggen. Vanuit de verdediging is in het verleden wel aangevoerd dat de raadsman zich veel meer met die vraagstelling zou moeten bemoeien. Voorts hebben we gezien in § 3.3 dat aan de deskundige geen vragen gesteld mogen worden die buiten zijn vakgebied liggen, of die aan de rechter zijn voorbehouden. Soms verschillen de meningen van juristen en gedragsdeskundigen of een vraag tot het terrein van de rechter of dat van de gedragsdeskundige behoort.

Wat valt er nu op te merken over de vraagstelling aan de gedragsdeskundigen? In een gering aantal zaken is in het dossier geen informatie te vinden over de gebruikte vraagstelling. Waarschijnlijk heeft de opdrachtgever die wel verstrekt, maar is die informatie niet in het dossier terechtgekomen. In die zaken gebruikt de gedragsdeskundige vaak de vraagstelling die gangbaar is in het arrondissement waar hij zijn onderzoek verricht. Dit blijkt dan uit de vraagstelling die de gedragsdeskundige opneemt in zijn verslag.³³

Overlegt de opdrachtgever weleens met de deskundige over de vraagstelling, zo vragen we ons vervolgens af. Uit geen enkel dossier blijkt dat zulk overleg plaatsvindt. Wat opvalt is dat per arrondissement de opdrachtgever steeds dezelfde vragen stelt. Overigens bestaan er grote overeenkomsten in de vragen die de diverse rechtbanken hantieren. In sommige arrondissementen gebruikt de opdrachtgever een vraagstelling die ontwikkeld is door het NIFP (zie § 3.3 en § 8.3). Deze vraagstelling sluit voor een groot deel aan bij de vragen die voortvloeien uit artikel 37 Sr, 37a Sr, 37b Sr, 38 Sr en 39 Sr. Een belangrijk voordeel daarvan is de logische opbouw. Bovendien daagt deze vraagstelling gedragsdeskundigen uit hun conclusies en advies te onderbouwen. Of dit in de praktijk ook gebeurt, is een andere kwestie. Daar kom ik in hoofdstuk 14 nog op terug.

Wanneer opdrachtgevers een “standaardvraagstelling” voorleggen aan de deskundige, lijkt er weinig aanleiding tot nader overleg. Wellicht is dat anders wanneer de rechter-commissaris of officier van justitie vragen stelt die daarbuiten vallen.

Een vraag die voortkomt uit de voorgaande luidt: In welke mate bemoeit de verdediging zich met de vraagstelling?

Frappant is dat de verdediging zelden (aanvullende) vragen stelt wanneer een gedragsdeskundige is ingeschakeld voor onderzoek en rapportage. Wanneer dat gebeurt levert dat in de praktijk extra vragen op die de opdrachtgever naast de zo geheten “standaardvragen” voorlegt aan de deskundige. Volgens sommige strafrechtadvocaten kan de vraagstelling grote invloed hebben op de uitkomsten van gedragsdeskundig onderzoek. Daarom bevreemdt het mij dat de verdediging zich daar zo weinig mee bemoeit. Wellicht verdient dit onderwerp nadere aandacht bij de opleiding en bij de bij- en nascholing van strafrechtadvocaten.

Zoals hiervoor aangegeven mogen aan deskundigen geen vragen gesteld worden die buiten hun vakgebied liggen of die aan de rechter toebehoren. Een vraag waarover de meningen van sommige juristen en gedragsdeskundigen verschillen, is in hoeverre de vraag naar de toerekeningsvatbaarheid behoort tot het terrein van de gedragsdeskundige. Die discussie laait telkens opnieuw op. Dit vormt wellicht een aanwijzing dat die vraag niet eenvoudig te beantwoorden valt. Maar, zo vragen wij ons daarom af, wordt aan gedragsdeskundigen weleens gevraagd om advies over de toerekeningsvatbaarheid?

In vrijwel alle zaken vraagt de rechter-commissaris of officier van justitie aan gedragsdeskundigen advies over de (mate van) toerekeningsvatbaarheid van de verdachte. In één arrondissement wordt geen advies gevraagd over de mate van toerekeningsvatbaarheid, maar over de mate waarin de verdachte verantwoordelijk kan worden gesteld voor zijn daden.

Zoals elders in dit boek aangegeven, beslist de rechter over de vraag in hoeverre een veroordeelde toerekenbaar is voor een bewezen verklaard en strafbaar feit. De term toerekeningsvatbaarheid is gereserveerd voor gedragsdeskundigen, om aan te geven op welke manier en in welke mate een stoornis ten tijde van het tenlastegelegde heeft doorgewerkt bij het plegen van een delict. Sommige gedragsdeskundigen zijn van mening dat zij geen uitspraak kunnen of mogen doen over de *mate* van toerekeningsvatbaarheid. De gedragsdeskundige zou zich volgens hen moeten beperken tot het beschrijven van een relatie tussen de stoornis en het tenlastegelegde.

Naar mijn idee mag de gedragsdeskundige daar niet mee volstaan. Hij zal ook aan moeten geven

³³ De vraagstelling aan de gedragsdeskundigen verschilt per arrondissement (zie § 8.3).

wat die beschrijving betekent voor de mate van de toerekeningsvatbaarheid. Niet in de laatste plaats omdat het weinigen gegeven is die relatie duidelijk te beschrijven (zie hoofdstuk 10). Het beschrijven en bepalen van de mate van het invaliderend effect van een stoornis bij het plegen van tenlastegelegde feiten, is naar mijn idee bij uitstek een taak voor forensisch gedragsdeskundigen. Als zij daarover geen uitspraak kunnen doen, wie moet daar dan wel toe in staat geacht worden? Dat neemt niet weg, dat de rechter kritisch moet zijn ten aanzien van deze adviezen. Die moeten op zijn minst logisch voortvloeien uit de beschrijving van de relatie tussen een stoornis en het tenlastegelegde.

De laatste confrontatievraag van dit onderdeel laat zich als volgt formuleren: Vragen opdrachtgevers gedragsdeskundigen weleens om advies over de sanctie die de rechter moet opleggen? Zoals hiervoor aangegeven en in § 3.3 mag een deskundigenverklaring geen aan de rechter voorbehouden beslissingen bevatten. Daartoe behoren in ieder geval vragen als welke straf of maatregel de rechter moet opleggen.

Meestal vraagt de opdrachtgever aan de gedragsdeskundige naar het juridisch kader van een eventuele behandeling. In sommige arrondissementen vraagt de rechter-commissaris of officier van justitie expliciet in hoeverre een last tot plaatsing of een TBS aangewezen is. Het wettelijk uitgangspunt dat aan de deskundige geen vragen gesteld mogen worden die aan de rechter toebehoren, dient wat dit aspect betreft naar mijn idee noodzakelijkerwijs met een korreltje zout te worden genomen. De vraag naar een eventueel juridisch kader voor een behandeling is een terrein waar zowel gedragsdeskundigen als de rechter bij betrokken zijn. Voordat de rechter een last tot plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis of een TBS mag opleggen moet hij zich laten voorlichten door gedragsdeskundigen. De rechter heeft bij het opleggen van een TBS het laatste woord. Dat moet naar mijn mening zo blijven.

In één arrondissement vraagt de rechter-commissaris expliciet welke *straffen* geschikt zijn om in de toekomst herhaling van strafbare feiten te voorkomen. Ik betwijfel dat die vraag thuishoort op het terrein van de gedragsdeskundige. Voorstelbaar is dat een gedragsdeskundige gevraagd wordt in hoeverre er eventuele contra-indicaties bestaan voor een bepaalde straf. Zo kan ik mij voorstellen dat het niet bij iedere psychiatrische stoornis haalbaar is dat een verdachte een taakstraf uitvoert. Bij geen enkel onderzoek treffen we echter een vraag aan

naar de haalbaarheid van een eventueel met name genoemde straf. Wellicht verdient het aanbeveling dat gedragsdeskundigen aandacht besteden aan de vraag tot op welke hoogte contra-indicaties bestaan voor het opleggen van bepaalde straffen. Mogelijk verdient de vraagstelling aan de deskundige in die zin aanpassing.

12.4 Kenmerken van de gedragsdeskundige

Zoals aangegeven in § 3.6 en § 3.6.2 stelde het Wetboek van Strafvordering tot voor kort betrekkelijk weinig eisen aan gedragsdeskundigen, die onderzoek verrichten in strafzaken.³⁴ Alleen wanneer de rechter een TBS of last tot plaatsing oplegt, moet één van de gedragsdeskundigen die de verdachte hebben onderzocht een psychiater zijn. Verder eiste het Wetboek van Strafvordering tot 1 januari 2010 dat een gedragsdeskundige die onderzoek verrichtte in een strafzaak, vóórdat hij zijn onderzoek aanving, de eed of belofte aflegde dat hij zijn taak naar zijn geweten zou vervullen (§ 3.6.3).³⁵ Voor gedragsdeskundigen die de officier van justitie mag benoemen, gold bovendien dat zij beëdigd moesten zijn als *vast gerechtelijk deskundige*. Wanneer dat niet het geval was, mocht de officier die niet benoemen voor onderzoek en rapportage of voor het verrichten van een contra-expertise. Gedragsdeskundigen die niet beëdigd waren als vast gerechtelijk deskundige, moest de rechter(-commissaris) per zaak beëdigen.

Wanneer we de praktijk stellen tegenover de regelgeving op dat punt, leert ons dat het volgende. Ongeveer vier van de vijf gedragsdeskundigen die benoemd werden voor onderzoek en rapportage, dan wel voor onderzoek en rapportage in het kader van een contra-expertise, waren beëdigd als vast gerechtelijk deskundige. Sporadisch bleek uit het verslag dat de deskundige niet was beëdigd. Bij een gering aantal onderzoeken had de gedragsdeskundige eenmalig in de desbetreffende zaak de eed of belofte afgelegd. Van ongeveer één op de zes onderzoekers was onduidelijk in hoeverre hij voldeed

34 Met inwerkingtreding van de Wet deskundige in strafzaken is daarin verandering gekomen.

35 Inmiddels is die beëdiging vervallen. In plaats daarvan moet de deskundige geregistreerd zijn in het NRGD. Dat ik op deze plaats aandacht besteed aan de vraag hoe in de praktijk omgegaan werd met de beëdiging, heeft ermee te maken dat mij dat relevant lijkt voor het antwoord op de vraag hoe om te gaan met de eis van registratie.

aan die verplichting (§ 8.4). Bij enkele onderzoeken bleek uit het verslag dat de gedragsdeskundige die het onderzoek verrichtte, niet beëdigd was. Wel tekende in dat geval de supervisor mee. Deze was vast gerechtelijk deskundige. In dat geval leken gedragsdeskundigen ervan uit te gaan dat de gesuperviseerde zijn onderzoek verrichtte onder de eed of belofte die de supervisor had afgelegd. Gezien de inhoud van hetgeen men zweert of belooft, lijkt het mij niet mogelijk een onderzoek te verrichten onder de eed of belofte die een ander heeft afgelegd.³⁶

Welke consequenties waren er verbonden aan het niet beëdigd zijn van gedragsdeskundigen die onderzoek verrichtten in strafzaken en daarover verslag uitbrachten? Hoewel het Wetboek van Strafvordering uitdrukkelijk bepaalde dat een gedragsdeskundige beëdigd moest zijn, bleek het niet voldoen aan die voorwaarde in de praktijk juridisch geen consequenties te hebben. De deskundige moest volgens het Wetboek van Strafvordering zweren of beloven dat hij zijn taak naar zijn geweten zou vervullen. Dat betekende dat hij onpartijdig en onafhankelijk tewerk zou gaan.³⁷ De strekking van het afleggen van de eed was volgens sommige juristen het waarborgen of bevorderen van de grootst mogelijke zorgvuldigheid, in verband met inbreuken op persoonlijke vrijheden en de nadelige gevolgen die het strafproces voor de betrokkenen kan meebrengen. De deskundige werd op die manier nog eens gewezen op het belang van onpartijdigheid en onafhankelijkheid bij het verrichten van zijn taak.³⁸

Een aantal onderzoekers waarvan niet blijkt uit het verslag in hoeverre zij waren beëdigd, waren benoemd door de officier van justitie. Het is onwaarschijnlijk dat zij allen beëdigd waren als vast gerechtelijk deskundige. Het betrof veelal gedragsdeskundigen die nog maar kort dergelijk onderzoek verrichtten. Dat betekent dus dat de officier

van justitie in deze zaken met het benoemen van niet-vast-gerechtelijk-deskundigen zijn bevoegdheid te buiten ging. Hij had die benoeming moeten vorderen bij de rechter-commissaris (§ 3.2.3). De rechter-commissaris had die deskundigen bij hun benoeming moeten beëdigden. Voor het overige geldt hetzelfde als hetgeen ik hiervoor heb aangegeven bij benoeming door de rechter-commissaris. De rechter-commissaris dient te voldoen aan zijn wettelijke verplichtingen.

Overigens deed zich hier in de praktijk geregeld een merkwaardig fenomeen voor. Zoals eerder aangegeven beëdigden sommige officieren van justitie zelf gedragsdeskundigen die niet beëdigd waren als vast gerechtelijk deskundige. Volgens artikel 151 Sv mocht de officier van justitie alleen gedragsdeskundigen benoemen die beëdigd waren als vast gerechtelijk deskundige. De MvT merkt daarover op dat dit een zekere garantie biedt voor de deskundigheid en betrouwbaarheid van de deskundige. In het algemeen wordt aangenomen dat beëdiging van een deskundige door een rechterlijke autoriteit dient te geschieden. Overigens is het ook niet logisch dat de officier van justitie gedragsdeskundigen beëdigde, nu hij *alleen* vast gerechtelijk deskundigen mocht benoemen. In een aantal gevallen beëdigde de rechter-commissaris gedragsdeskundigen die geen vast gerechtelijk deskundige waren, maar die de officier van justitie benoemde. Er vond dan formeel een rechterlijke toets plaats. Het is een taak van de rechter om te beoordelen of een bepaalde deskundige voldoende deskundig moet worden geacht voor het vervullen van de desbetreffende opdracht.

Met de inwerkingtreding van de Wet deskundige in strafzaken zal dit probleem zich niet meer kunnen voordoen. De deskundige die onderzoek verricht en daarover een verslag uitbrengt, hoeft niet meer beëdigd te zijn voor die taak. Wel moet die deskundige geregistreerd zijn in het NRGD. Wanneer de officier van justitie een niet-geregistreerde deskundige wil benoemen, is de tussenkomst van de rechter nodig.³⁹

Zoals eerder aangegeven is het zeldzaam dat een gedragsdeskundige wordt ingeschakeld om *op te treden ter terechtzitting*. De deskundige die optreedt ter terechtzitting moet altijd de eed of de belofte afleggen (§ 3.6.3). Wordt daar in de praktijk op dezelfde wijze mee omgegaan als bij benoeming van een deskundige voor onderzoek en rapportage?

36 De gedragsdeskundige zweert of belooft namelijk dat hij zijn taak naar zijn geweten zal vervullen. Dit is hoogstpersoonlijk. Dat kan men niet voor een ander doen. Bij ongeveer een kwart van de onderzoeken die verricht worden in opdracht van de officier van justitie, blijkt niet in hoeverre de gedragsdeskundige beëdigd is.

37 Sommigen rekenen daartoe ook dat de deskundige zijn werk vakbekwaam verricht.

38 Noot van ALM bij Hoge Raad 2 mei 1972, NJ 1974/60. Overigens is het mij bekend dat er discussie bestaat over de vraag in hoeverre de eed waarborgen biedt voor onafhankelijkheid, onpartijdigheid en eventuele deskundigheid.

39 Nota van toelichting bij Besluit deskundigen in strafzaken.

Niet altijd is in het dossier na te gaan in hoeverre de gedragsdeskundige die optreedt ter terechtzitting is beëdigd. Omdat er zo weinig zaken zijn waarin de gedragsdeskundige wordt opgeroepen ter terechtzitting, zijn hierover geen algemene uitspraken te doen.

In de enkele zaken waarin een gedragsdeskundige is opgeroepen ter terechtzitting, blijkt in één zaak dat de deskundige alleen beëdigd is als deskundige. Dat was in die zaak begrijpelijk omdat hij de verdachte niet zelf had onderzocht. Hij was alleen ter zitting opgeroepen om uitleg te geven over een bepaald ziektebeeld. Beëdiging als getuige is in dat geval niet aan de orde, omdat de deskundige niet kon verklaren wat hij zelf had waargenomen als getuige.⁴⁰ Voor zover in andere zaken na te gaan viel, waren de deskundigen beëdigd als getuige en als deskundige. Het ging hierbij om gedragsdeskundigen die de verdachte zelf hadden onderzocht. Door de deskundige te beëdigen als getuige en als deskundige, wordt voorkomen dat de rechter bepaalde onderdelen van de verklaring die de deskundige aflegt, later niet mag gebruiken.

Maar waarom zo vragen wij ons af, lijkt beëdiging bij het optreden ter terechtzitting serieuzer genomen te worden dan bij de benoeming voor onderzoek en rapportage? Anders dan bij de niet beëdigde deskundige die benoemd is voor onderzoek en rapportage, heeft het niet beëdigen van de deskundige die optreedt ter terechtzitting vergaande consequenties. De rechter mag die verklaringen alleen gebruiken wanneer de deskundige voor zijn taak is beëdigd.

12.5 Supervisie

Geregeld komt het voor dat gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken wordt verricht door gedragsdeskundigen die weinig of geen ervaring hebben. Dit brengt mij bij de confrontatievraag in hoeverre bestaande mogelijkheden tot supervisie worden benut.

Een opvallende onderzoeksbevinding is dat er geen duidelijke beschrijving bestaat van hoe supervisie van gedragsdeskundigen in het algemeen eruit moet zien (§ 3.5). Voor *psychiaters* die onderzoek verrichten in strafzaken is vanuit het NIFP een richtlijn opgesteld, waarin beschreven staat wanneer een psychiater of algemeen arts onderzoek moet verrichten onder supervisie, en waaruit die

supervisie in dat geval moet bestaan (zie § 3.5).⁴¹ Voor psychologen ontbreekt dit soort informatie.

Opmerkelijk is dat psychologen geregeld aangeven dat zij hun onderzoek verricht hebben onder supervisie van een psycholoog, maar dat uit geen enkel rapport blijkt wat die supervisie heeft ingehouden. Dit geldt zowel voor ambulante als voor klinische onderzoeken. Toch zou die informatie naar mijn idee te vinden moeten zijn in de onderzoeksverantwoording. Het lijkt mij aangezien dat er ook voor psychologen een duidelijke richtlijn komt. Op die manier is zowel voor de supervisor als voor de supervisant duidelijk wat hun bevoegdheden en verplichtingen zijn. Ook voor andere procesdeelnemers schept dat helderheid.

In ongeveer tweederde van de zaken waarin psychiatrisch onderzoek wordt verricht onder supervisie, wordt dat uitgevoerd door een *arts-assistent* in de psychiatrie (§ 8.5).⁴² Volgens een richtlijn van het NIFP moet de supervisor de verdachte eenmaal al dan niet in aanwezigheid van de supervisant zien (§ 3.5). Bij enkele onderzoeken die verricht zijn door een arts-assistent, heeft de supervisor één keer met de verdachte gesproken. Bij enkele andere zaken waarin een arts-assistent het onderzoek verrichtte, is de supervisor eenmaal bij een gesprek aanwezig geweest. Bij de overige onderzoeken die verricht zijn door een psychiater in opleiding, is niet duidelijk wat die supervisie heeft behelsd. Het rapport verschaft daarover geen informatie. Toch zou dat uit de onderzoeksverantwoording moeten blijken.

Het komt niet vaak voor dat een geneeskundige die geen psychiater of arts-assistent is een gedragsdeskundig onderzoek verricht in een strafzaak. Een dergelijk geneeskundige wordt ook wel aangeduid als "algemeen arts". Volgens een richtlijn van het NIFP ligt de eindverantwoordelijkheid voor het onderzoek dat verricht wordt door een algemeen arts, bij de psychiater die superviseert. Het is afhankelijk van de ervaring van de algemeen arts, in hoeverre de supervisor de verdachte zelf moet spreken. Er dient een overlegsituatie te zijn tussen de arts-rapporteur (supervisant) en de verantwoordelijke psychiater (supervisor), waarin de psychiater zich ervan vergewist of hij de verantwoordelijkheid kan dragen voor het rapport. Overigens

41 Een algemeen arts is meestal een zogeheten basisarts. Een basisarts heeft geen vervolgopleiding genoten om zich te specialiseren.

42 In het vervolg van dit hoofdstuk spreek ik kortweg over een arts-assistent. Het betreft hier een arts die in opleiding is tot psychiater.

40 Vanaf 1 januari 2010 hoeft de deskundige niet meer apart beëdigd te worden als getuige.

is het opvallend dat aan een dergelijk onderzoek minder hoge eisen gesteld worden dan aan dat van een arts-assistent, terwijl die in opleiding is tot psychiater. In de enkele zaak waarin de verdachte was onderzocht door een algemeen arts, blijkt niet uit het verslag in hoeverre supervisie heeft plaatsgevonden en dus ook niet waaruit die heeft bestaan. De algemeen arts schrijft ook niet dat hij het rapport onder supervisie heeft verricht, maar in *samenwerking met* psychiater X. Niet blijkt wat die samenwerking heeft behelsd. Wanneer men de term samenwerking gebruikt in plaats van supervisie, moet die samenwerking naar mijn idee aan dezelfde eisen voldoen als supervisie. Dat betekent dat uit de onderzoeksverantwoording moet blijken wat die samenwerking heeft ingehouden.

Het verdient aanbeveling dat er een richtlijn komt waaruit duidelijk blijkt wat supervisie bij psychologisch onderzoek in strafzaken omvat. Ook de richtlijn voor psychiaters en algemeen artsen zou nog eens tegen het licht gehouden moeten worden. Een vraag die daarbij zeker aandacht verdient is in hoeverre aan algemeen artsen niet minstens dezelfde eisen gesteld zouden moeten worden als aan arts-assistenten. Ook aan supervisors zouden naar mijn idee duidelijke eisen gesteld moeten worden. Het lijkt mij een gezamenlijke taak voor de gedragsdeskundigen en juridische procesdeelnemers om die eisen te formuleren.

Nagegaan zou moeten worden in hoeverre de eisen die gelden volgens de *Richtlijn Medisch Specialistische Rapportage in bestuurs- en civielrechtelijk verband* voor onderzoek dat verricht wordt onder supervisie, ook niet van toepassing zouden moeten zijn voor gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken. Zo lijkt het mij noodzakelijk dat de deskundige toestemming moet krijgen van de opdrachtgever om het onderzoek onder zijn supervisie te laten verrichten. Zowel de supervisor als de supervisorant moeten mijns inziens benoemd worden. De hiervoor genoemde richtlijn in bestuurs- en civielrechtelijk verband is opgesteld in samenwerking met de KNMG. In hoeverre bij het opstellen van de richtlijn van het NIFP voor supervisie van psychiaters andere procesdeelnemers of bijvoorbeeld de KNMG of NVvP betrokken zijn, is mij niet duidelijk geworden. Naar mijn idee zou die richtlijn ter goedkeuring aan de KNMG en eventueel aan de NVvP en het NIP voorgelegd moeten worden. Een dergelijke richtlijn behoort een breed draagvlak te hebben. Daarnaast zouden bij het opstellen van die richtlijn naar mijn idee zeker de opdrachtgevers tot gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken betrokken moeten worden.

12.6 De rol van procesdeelnemers bij inschakeling van gedragsdeskundigen om op te treden ter terechtzitting

De verdachte mag zelf gedragsdeskundigen meenemen naar de zitting. Hij mag hen ook laten oproepen door de officier van justitie (§ 3.8.1). De officier van justitie mag alle deskundigen van wie hij het nodig vindt dat zij op de zitting verschijnen, doen oproepen (§ 3.8.1). De rechter ter terechtzitting mag bevelen dat de officier van justitie een (gedrags-)deskundige oproept of dagvaart op de zitting (§ 3.8.3). De opgeroepen of gedagvaarde deskundigen zijn verplicht te verschijnen. Wanneer de deskundige geen gehoor geeft aan die oproep mag de rechter zijn medebrenging gelasten.

Welke bevindingen levert confrontatie van regelgeving en praktijk op dit punt op? Het is uitzonderlijk dat gedragsdeskundigen worden opgeroepen ter terechtzitting om te worden gehoord. De enkele keer dat dit wel gebeurt, is niet altijd te achterhalen op wiens initiatief dat was gebeurd. Eén keer bleek uit het dossier dat het verzoek afkomstig was van de verdediging, en enkele keren van de officier van justitie.

Is er dan zo weinig aanleiding om gedragsdeskundige ter zitting te horen? Gezien de uitkomsten van dit onderzoek lijken er voldoende argumenten om dat wel te doen. Veel rapportages roepen de nodige vragen op, vooral vanwege een gebrek aan onderbouwing, bij soms toch wel heel vergaande conclusies en adviezen (hoofdstuk 10).

12.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk heeft een confrontatie plaatsgevonden tussen de regelgeving aangaande bevoegdheden en verplichtingen op het gebied van inschakeling van gedragsdeskundigen, en de gang van zaken in de praktijk op dat terrein. Dat leidt tot de volgende bevindingen. Er zijn heel wat mogelijkheden om een gedragsdeskundige in te schakelen voor gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken.⁴³

Zo hebben om te beginnen de *verdachte en zijn raadsman* daartoe tal van bevoegdheden. Opmerkelijk is dat de verdediging daar zelden gebruik van maakt. Vooral omdat een gedragsdeskundig onderzoek vergaande consequenties kan hebben voor een verdachte, verrast mij deze bevinding. Dat de verdediging nooit zelf een gedragsdeskun-

⁴³ De aanbevelingen die ik in dit hoofdstuk heb gedaan komen in hoofdstuk 17 aan de orde.

dige inschakelt, is voorstelbaar. Daar kleven nadelen aan. Dat de verdediging de officier van justitie verzoekt om inschakeling van een gedragsdeskundige blijkt uit geen enkel dossier. Bij de rechter-commissaris wordt zelden een verzoek ingediend om een gedragsdeskundige te benoemen. Dat geldt eveneens voor de zittingsrechter. Bevoegdheden om te verzoeken om benoeming van een controle-rend deskundige worden nimmer benut.

De *officier van justitie* heeft eveneens verschillende mogelijkheden om een gedragsdeskundige in te schakelen, zij het dat hij minder bevoegdheden heeft om een gedragsdeskundige te benoemen dan de rechter-commissaris. Zo mocht hij tot 1 januari 2010 alleen gedragsdeskundigen benoemen die beëdigd waren als vast gerechtelijk deskundige. Na inwerkingtreding van de Wet deskundige in strafzaken op 1 januari 2010, is de eis van beëdiging vervallen. In plaats daarvan moeten deskundigen om voor benoeming in aanmerking te komen geregistreerd zijn in het NRGD. De officier van justitie mag alleen gedragsdeskundigen benoemen die geregistreerd zijn in het NRGD. Geregeld maakte de officier van justitie daadwerkelijk gebruik van zijn bevoegdheid gedragsdeskundigen te benoemen. Curieus is dat hij zich daarbij niet beperkte tot degenen die beëdigd waren als vast gerechtelijk deskundige. Overigens blijkt uit geen enkel dossier dat een procesdeelnemer daartegen bezwaar heeft gemaakt. Aan de andere kant vorderde de officier van justitie bij de rechter-commissaris geregeld de benoeming van een gedragsdeskundige die wel beëdigd was als vast gerechtelijk deskundige. In een beperkt aantal zaken vordert de officier van justitie inschakeling van een gedragsdeskundige bij de zittingsrechter. Die stelt dan vervolgens de stukken in handen van de officier van justitie of hij verwijst de zaak naar de rechter-commissaris voor het benoemen van een gedragsdeskundige. Hoewel hij daartoe niet verplicht is, raadpleegt de officier van justitie geregeld het NIFP voor het inschakelen van een gedragsdeskundige.

De *rechter-commissaris* is eveneens op verschillende manieren betrokken bij de inschakeling van gedragsdeskundigen. Meestal benoemt hij deze ambtshalve. Vrij frequent gebeurt dat op vordering van de officier van justitie. Een enkele keer vindt benoeming plaats op verzoek van de verdachte. Overigens worden niet alle verzoeken van de verdachte om een gedragsdeskundig onderzoek gehonoreerd. Voorts zien we dat de rechter-commissaris ook wel bij de benoeming van een gedragsdeskundige betrokken raakt omdat de zittingsrechter de zaak daarvoor naar hem verwijst. Wanneer de

rechter-commissaris een gedragsdeskundige inschakelt, raadpleegt hij daar vrijwel altijd het NIFP voor.

De *zittingsrechter* neemt eveneens geregeld het initiatief tot het inschakelen van een gedragsdeskundige. Het komt ook weleens voor dat hij een gedragsdeskundige inschakelt op vordering van de officier van justitie of op verzoek van de verdachte. Hij benoemt nooit zelf gedragsdeskundigen, hoewel er in ieder geval tot 1 januari 2010 van werd uitgegaan dat hij daartoe bevoegd was. Hij verwijst daarvoor altijd naar de rechter-commissaris of hij stelt de stukken daarvoor in handen van de officier van justitie.

Tot slot zien we ook dat de reclassering van tijd tot tijd bemoeienis heeft met het inschakelen van een gedragsdeskundige. Meestal gebeurt dat door de officier van justitie te adviseren een gedragsdeskundige in te schakelen.

Bij gedragsdeskundig onderzoek in strafzaken speelt het NIFP een belangrijke rol. Opmerkelijk is daarom dat daar geen enkele wettelijke bepaling aan ten grondslag ligt. Waarschijnlijk is dat ook de reden dat de betrokkenheid van het NIFP bij de inschakeling van gedragsdeskundigen grote verschillen tussen de arrondissementen laat zien. Dat geldt niet alleen voor de taken die het NIFP vervult, maar ook voor de wijze waarop daaraan vorm wordt gegeven. Zo is het wat merkwaardig dat in het ene arrondissement heel andere bronnen worden geraadpleegd dan in het andere om de indicatie te stellen voor gedragsdeskundig onderzoek, en de meest geschikte deskundige daarbij te zoeken. Soms gebeurt dat enkel op grond van processtukken. In andere arrondissementen gebeurt dat op basis van een (kort) onderzoek van de verdachte.

De opdracht aan de deskundige dient vergezeld te gaan van een *termijn* waarbinnen die moet zijn voltooid. Om allerlei redenen is het belangrijk dat het rapport tijdig beschikbaar is. Een verrassende bevinding is daarom dat bij meer dan de helft van de zaken een dergelijke termijn niet wordt gesteld. De vraagstelling aan de deskundige lijkt geen problemen op te leveren. Uit geen enkel dossier blijkt dat de opdrachtgever met de deskundige daarover heeft overlegd. Omdat de vraagstelling aan de deskundige van groot belang is, is het opvallend dat de verdediging zich daar vrijwel nooit mee bemoeit.

Tot 1 januari 2010 was een wettelijke eis dat de gedragsdeskundige die onderzoek verrichtte in strafzaken beëdigd moest zijn. Aan die eis werd geregeld niet voldaan. Treffend was dat, zoals hiervoor aangegeven, de officier van justitie in deze geregeld zijn bevoegdheden te buiten ging, in die

zin dat hij deskundigen benoemde die niet beëdigd waren als vast gerechtelijk deskundige. Ook kwam het wel voor dat de officier van justitie zelf de deskundige beëdigde.

Geregeld worden gedragsdeskundigen ingeschakeld om onderzoek te verrichten onder supervisie. Opvallend is dat er geen duidelijke richtlijnen bestaan wat betreft de inhoud van die supervisie.

Tot slot is op het gebied van de inschakeling een opvallende bevinding dat gedragsdeskundigen zelden worden opgeroepen ter terechtzitting om uitleg te geven over de uitkomsten van hun onderzoek. Gezien de bevindingen van vooral hoofdstuk 9 en 10, lijken er voldoende redenen om dat wel te doen.